

זכרון אלעזר

בזרשמו

תולדות הרב הגאון הגדול המפורסם

מוהר"ר אלעזר פלעקלס זצ"ל

אשר היה ארבעים ושלשה שנים חרמבי דינא רבה וחמש
ועשרים שנה ראב"ד בעדת ישורון ק"ק פראג יע"א.

צינו

אשר הוצבת ילו

אנכי הצעיר באלפי בן בתו

יום טוב בן הרב הגאון מוהר"א שפיץ נרו

אשר כעת

אב"ד דק"ק בונצלווא והגליל יע"א מקאָללין.

פראג

שנת ת"ק פ"ז לפ"ק.

אל הקורא!

בב"ר אמרו וז"ל: ויזבת זבחים לחלדי חציו יצחק שחייב
חדש בכבוד חציו יותר מכבוד חציו עב"ל ומדקאמר יו"ת ר
ש"מ דגם בכבוד חב זקכו חייב, והחיוב הזה לח לבד חל על
זכו בחיי חציו, כי אם גם אחרי מותו, וכן מצינו הרמב"ם
בהלכות ממרים. ואמרתי במה חכבד גם אני את חציו זקני,
ובמה חוקיר כשמתו הטוהרה אשר בעדן מתהלכת? — חשבתי
על זאת, ואמרתי חכבדכו כנגד בני עמי ברשמי על ספר תולדות
חייבו, גידולו ואופן חיובו, הוריו ומוריו מי היו, ספרים
אשר חבר, מאורעות ופגעים אשר עברו עליו, ימי מגורו
אשר גר עלי חלד הלזו, ומה פעל ועשה כל ימי היותו, ואיך
הרבה לעשות לטובת האנושי ולטובת עמו.

האבות יראו חיובו על פי דרכו דרך החכמה והמוסר,
ואיך השתדלו אבותיו לבחור לו מורים משכילים, וימיהו גם
הם לזרוע זרע אמת עלי תלמי לבב צדיקים, לפתח ולשדר ארמית
הקדש ע"י מורים נבונים, אשר כל עסקיהם מנעוריהם איך
חקי האלדים ותורתו וישריו בקרב תלמידיהם שרשי אמונה
טהורה מזוקקה שבעתים, הפורים פרי קודש הלולים דעת ויראת
ד', יטעו כטעי נעמנים, שרקי כאמנים צגן אלדים אשר יהי'
לגפן אדרת זכרם אלדים לבאות. הבנים ישמעו איך צילדותו
עוד הי' ילד שעשועים רך ויחיד לאמו, איך חשקה בפשו ללמד
ונכסף כל היום לשבת צצ"המד והחזין לקול מוריו וקבל באהבה
מוסרם, אז גם הם ילכו לעקביו כי יהי' להם למופת וירחיב
בפשם עוז ויבעיר בלבם אש התשוקה לתורת ד'.

הקורא יראה בחלי הפגעים אשר עברו עליו ים התלאות
אשר עלה על כל גדותיו מעודו עד שב אל כור מחלצתו, ואיך קבלם
בלב טוב ולא הרהר אחרי מדותיו של הקב"ה, ולא אמר: הלא
למדתי ושמעתי תלמידי חכמים ועל דרך נדקה חכמי הולך ואת
היושר

אל הקורא

היושר אני אוהב ולמה קרה לי כזה? אך הבין כי דרכי ד'
נשגבים, יש לדיק חובד בצדקו וגו' ואין מדה גדולה מו
לקבל הכל בזהבה (*). —

המובנים והכנועים משכחת חכם וקנאים שוגעין צם, יראו
מתולדות מהרא"ף איך לשוא יחשבו להרע, בעלי מזמות לחנם
ידרכו קשתם לירות לכקי ולדיק, ואם שבע יכול, וקם —
ועוד תועלת שבעתים לתושיה תסתעף מתולדות איש גדול כזה. —
ואל יאשמכי איש כי אהבת הבן לאב זקנו הטחי מדרך האמת,
ואהבה מקלקלת השורה, צי נשבעתי! כי אך האמת שמתי
למטרת מגמתי ועל דרכיה הלכתי. וגם על זאת בל יאשמכי אדם,
כי הכינותיו צם מהרא"ף צם עזם פרטי, ולא קראתי לו
אדוני אבי זקני ועוד תוארים. אשר יאותו לו, כי מאהבת
הקיצור עשיתי זאת ואין צה שום חילול הכבוד כאשר יוכח
בהלכות ת"ת ובהלכות ממרים, ועיי"ש (**).

ידעתי גם ידעתי כי רבים יגיעו ראש יחרקו שן עלי עלים
האלה יפטירו צפה ויאמרו: הגם שאלו צנביאים? ידעתי גם
אני מך ערכי במליצה נשגבה, הן בלשון אשכנזי נגדרו דרכי,
עוו כתיבותי, ואיך חסלל אחרי בערבות, אצלם מעגל בלשון
הקדש, אשר צרום קדש משכנה וצין כוכבים שמה קנה? צחות
פלא מני! — אכן לא למען עשות שם בארץ באחד הגדולים
יאחתי היום צין להקת צנביאים לא למען כרות צרית את
אלמות הולאתי העלים האלה לאור, לא — אך למען הצב ציון
נלחי על קבר אדוני אבי זקני הרב הגאון ז"ל עשיתי זאת למען
לא ישכח סלה שמו הגדול ממשפחתנו וזכרו בל יסוף מזרעינו נלח.
דברי נכדו הכותב צדמק.

קאָללין בחדש כסלו תקפ"ו לפ"ק. **י"ט שמיץ**

(*) ועיין מה שדפסו חז"ל על הפסוק צמחלים (י"א ה') ה' לדיק יבחק.
צב"ר פרש"י ב"ה.

(**) ועיין צדרכי יוכף מה שהקשה צם ספר אור יקרות ממסכת גיטין י"ז
מי נתן ליכתי אבתי וכו' ומינס' פסקים קי"ב אני אומר ליוחאי אבא.

ל כ ב ו ד

א ד ו נ י א ב י ט ו ר י

הרב הגאון המפורסם

מ"ה א י צ ק ש פ י ץ נ ר ו

אב"ד דק"ק בונצלויא והגליל יע"א.

אליו אני נושא

ז ה

ה מ נ ח ה ה ק ט נ ה

ה ו א ת.

אָבִי חֲבִיבִי !

חֲמֻדַּת לִבִּי !

בְּמַה אֲשַׁחַר פְּנֶיךָ ?

בְּלִי חֲבִסָּה לְזֶהָב ,

בְּסָף בְּלִי הַאֲהָב ,

לְאֵלֶּה בְּלִי כָּלָה עֵינֶיךָ .

לְחֻכְמָה וְתוֹשֵׁיָהּ

עֵינֶיךָ צוֹפֶיֶת —

מֵיֵאוֹ בְּאֵלֶּה בְּחֵרֶת ;

גַּם מוֹלִיצָה גְּבֻחֶרֶת

בְּקֹדֶשׁ גְּאֻדָּרֶת

מֵעוֹדֶךָ מְאֹד הוֹקֶרֶת .

בֶּן הַמְּלִיצָה יֵצְאֵתִי ,
עָמִי וְקִסְתִּי נָשְׂאֵתִי ,
לַעֲשׂוֹת לְאָבִי מִטַּעֲמִים ;
מִקְרִי אָבִינוּ ,
נֹר רֹאשֵׁינוּ ,
מִמּוֹנֵי הַגָּם נִרְשָׁמִים .

קַח מִנְחָה תְּקַטֶּנָּה ,
בְּרָצוֹן וַחֲנִינָה ,
הוֹבֵאת לָךְ מִמֶּקוֹר לְבָבִי !
וְאִם חֵן מִצָּאתִי ,
בְּמִצֵּעַר תְּשׁוּרָתִי ,
בְּרַכְנֵי נָא אָבִי ! —

ר' עקיבא אומר ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה.
בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם כלל גדול מזה.
(מולת כהנים פרשת קדושים פרק ד' הלכה י"ג).

בשמינה ועשרים לחדש החמישי הוא חדש אב, שנת חמשת
 אלפים חמש מאות וארבע עשרה ליצירה, כולל הרב הגאון
 הגדול מוהר"ר אלעזר פלעקלם נ"ע בקריה המפוארה
 פראג מאבות ישרים ותמימים, מתשפחה יקרה וחשובה בישראל.
 חציו המדומם הנכבד והתורני ר' דוד הי' בין מנכדי להרב
 המפורסם החכם השלם מו"ה וואלף פלעקלם דיין מו"ש
 דק"ק פראג (*). האיש דוד הי' רחיס ומוקיר ודחיל רבנן
 וחייו גופי' הוי כולבא מרבנן, בצמדותו למד חלל הרב הגאון
 מו"ה מאיר פישלם ז"ל עשר שנים עד עת הגירוש שנת
 תק"ה לפ"ק, ואז הלך בגולה ולימד עם תלמידים בק"ק קאכטאדע
 באשכנז, עד שקול תרועת הישועה לישראל נשמע בארצו, כי
 רחמה המלכה החסידה על שארית ישראל, ואז שב דוד אל
 בית חציו. ומעתה ההיא עד יום מותו, יום ח' דחג השבועות
 תקנ"ח לפ"ק לא פסקו בחורי ישראל מעל שלחנו. — חמו
 חיה שרה, אשה חשובה אשת חיל מפירסמת, היתה נכד
 מאד אב מהר"ה המפורסם בקצוי הגולה מו"ה אשרים איש
 לובטשיץ ז"ל אב"ד בפראג בע"המח ס' עוללות אשרים
 וכמה חיבורים, ומאד חס נכד להרב המא"ה המפורסם בדורו
 מו"ה מאיר פערלס (*) ז"ל. — המה גדלו חזת הכער על
 צרכי

(*) הגאון בעל תו"ט מציאו צפרק ג' מיסכת בלאים משנה ח' נד"ה
 רבי יהודה אומר ששה באמלע, עיי"ש, והוא הי' חתן החכם השלם
 החוכן המשכיל הכולל מו"ה דוד גאנן בע"המח ספר נחמד
 ונעים, וספר צמח דוד.

(**) הרב מו"ה מאיר פערלס ז"ל הי' תלמיד מובהק להגאון הגדול בעל
 מגן אברהם ז"ל, והי' רב ומורה צעיר מלובס ווינא, ואחר כי שב לעיר

ברכי היראה והאמונה, הושיבו על זרועות התורה והחכמה,
 הוליכו על כתיבות המדע ועל מעגלי מוסר, למדו בשרותו
 נאום צדע ובחור צמח, וחפץ ד' צידם הכלים; המה מהרו
 לזרוע זרע צדקה וחסד על תלמי לבב צנס, וגם הוא מיהר
 לתת בדיו קדש הילולים, פרי תכונות החכמה המשמחות חלקים
 ואדם. — הנער הי' הולך וגדול גם עם ד' גם עם אנשים,
 כמעט ידע קבוצ אב ואם, התחילה אמו ללמוד עמו לימודי
 התכונות ואופני הקריאה בלשון עבר, ובמעט יגיעה הגיעה
 למחוז חפלה, כי עוד לא הי' בן שלש שנים והוא קרא בתפלה
 באחד הגדולים, וימהר ללכת עם אביו לבית ד' ויתפלל שם
 השכם וערב; וצפיות שאביו בלתי מכע רגליו מעולם משום
 דרשה, וקיים בעלמו: הוי מתחמם כנגד אורן של
 חכמים, לקח גם הילד עמו, וישיתו על זרועו ויצו בלצבו
 ביצוץ אהבה לדרשה ולמוכית בשער עד שהכיוץ הזה כהי'
 לשלבה—יה בוערו בקרצו אש תוקד תמיד, ויכסוף הילד
 לשמוע יום יום דרשה בבית הכנסת אף כי לא הצין מחומה
 ממנה; וכאשר בא לביתו הלך החדרה ויתעטף בטלית ויתיצב
 על השלחן וידרוש שם על העצים ועל האבנים וזאת היתה
 שעשועו יום יום, ואל אבותיו אמר: עד כי אגדל, אז
 גם אכבי אדרוש בצ"ה ככ אלטכיישו"ל! ותשק
 לו אמו מכסיקות פיה ואביו שמר את הדבר.

בהיותו בן שש שנים בחרו לו אבותיו מלמדים מועילים
 להשכיל, ובתוכם הרצני המופלג בתורה ובחכמה בקש"ת מו"ה
 משה כ"ץ רופא ז"ל הוא התקין אותו לפרוודור כדי שיכנס
 למרקלין

מולדתו פראגה לא פיקחו לו פרנסה וזיען משכרו הקטן חמש
 מאות זהובים ריכזי"ש לשנה עד יום מותו. הוא חיבר מגלות ספר על
 מגלת אסתר, וקונטרס אור עולם ושאר חיבורים.

לטקלין תלמוד צבלי וירושלמי, וכה צכה ויקונן עליו מוהרא"ף
ז"ל במר כפשו במותו, ויאמר:

„אחי ורעי! משה זכה וזיפה את הרבים, כאמר גם
„במשה רבי החסיד ר' משה רופא. ואמרו במדרש כשמלא
„היחוש את רצו מת ה' צוכה ואומר: הושיעה ד' כי
„גמר חסיד כי פסו אמונים! אנו אומר על הצדק
„הזה, שה' מלמד תיכונת שהגיעו לשנים, והציאו סימנים
„לאורייתא והדריכם ביראה יום יום; מעיד אני עלי שמים
„וארץ, יראה זוטרתי דאית בי ממנו היא, אסוך שמן שסכני
„צילדוהי עמדה לי בזקנותי, הושיעה ד' כי גמר חסיד כי
„פסו אמונים, אל תקרא אמונים אלא אמונים, שכעת
„תיכונת של בית רבן בעלים לא הכיח אחריו במותו בעירכו,
„הי חסיד! הי עפיו! — ” עכ"ל הזהב בעולת
חדש השלישי מילי דהספדא דרוש י"ד.

בהיותו בן שנים עשרה שנה הוליכהו אביו אל הרבני הגדול
המאיר עיני חכמים הרב הנאון המפורסם מוהר"ר מאיר
פישלם ז"ל, והוא האיר עיניו בפרי עץ הדעת, ממעין
תורתו שיה' מים חיים שתי שנים רכופות. בהיותו בן חרבע
עשרה שנה צא הר האלקים כרס ד' צבאות, אל רבן של כל
צני הגולה, הוד ישורן ותפארתו, סגולת הדור ויקרו, אב"ד
צק"ק פראג יע"א הרב הנאון האמתי רבנא יחזקאל
כשיח הלויים זללה"ה, אשר גדול צליון שמו וגודע ביהודה
תורתו וקדושתו, הוא פרש כנפי תורתו עליו ודגל אהבתו עליו
התבוסס, ויתן מהודו עליו, וגם הוא שיה' צלמא דבריו
העריבים, דברי אלקים חיים אשר שאב ממעיני ש"ס ופוסקים,
ויחזקאל הראה לו דרכי היראה ודרכי מוסר קהו במעגלי צדק,
ואיך יתנהג עם צני אדם בארחות מוסר ומדות, והשתדל וטרח
לקדש לב תלמידו ליראת ד' העבודה, וכן חכה תחת דגלו

עשר שנים, יומם גם לילה לא מש מתוך זהלו, ולא פסק מלהגות בתורת ד', עמל ויגע און וחקר, ואת שהעבה כפשו מלא פי שנים ברוחו בשמעתתא ובאגדה. ואחרי כי הי' בחור מפורסם מופלא ומושלם, עדן לא היו לו חמש עשרה שנה, שחרו גדולי העיר בעד חבותיו, ויקספו להתחתן עמם ולתת להבחור הנחמד את בתם.

בשרם מלאות לו שבע עשרה שנה נשאו לו חבותיו כערה משכלת ויפת תואר בת כדיב המנוח התורני המופלא מו"ה י"ט זן החסיד המא"ה המפורסם מו"ה אברהם באנדי ז"ל בע"המח ס' זרע אברהם ועין משפט, מנזע רס ויקר בעיר פראג ושמה אסתר, וחותנו הרבה לו מוהר ומתן, גם חבותיו נהנו לו כסף ומגדכות; אכן כהר פגעים אשר ישמוץ לפעמים התבל, גם עליו שטף ועצר, תמורות העתים וחבלי הזמן עלו השתרגו על כולו, כספו וזהבו חפסו ואיבס, ככסיו כשבלול יהלוך תמס חמקו, כדונג מפני האש כמסו, מבלי השאיר לו מאומה, מי מרים הממדרים את החיים בלו מהר עד כפס, שרי מסים היו כוגשים ולוחצים על ידי שופטים ושוטרים, בדאגה וברוגז לכל לחמו, צביתו אכחות על המחיה ועל הכלכלה, ומצחוץ שכלה חרב פיפיות אכשים רקיס אשר קנאוהו ורדפוהו על לא חמס צכפו וישנאוהו חכס, כפל בחבל קנאים, וברשת המון עם אשר המה קנאוהו יען הי' תלמיד חכס —; לכן יעץ לעזוב עירו וארץ מולדתו *) חבותיו היקרים וחביריו ריעים באמנים, ועל ראשם עמיתו ורעהו כאח לו הרב המופלא המנוח המושלם מו"ה מיכאל סג"ל אונסטרליץ ז"ל, וללכת אל ארץ אחרת לתור לו מנוקה למען יוכל

*) לקיים מאמר חז"ל סוף פרק איהו כרך, מאן דניש לי' בהאי מתא ולא איזל למתא אחריתא וכו'.

יוכל הגות בתורת ד' מצלי עולב ואנחה *) וה' ציקש לו מקום
כלבצו עדת קאגעטיין וקקרא גוטיין עיר צמדינת מעהרען
וסמוך לה עדת דאביטשוויא ואנפי' שס קבלוהו לרצומור' עליה'
ואז היה בן עשרים וארבע שנים. צפי' כלבים תקל"ט לפ"ק
צא שמה ויפתח במאמר :

ו, ביום שהשיבו את ר' אלעזר לראש פתח ואמר (**): אתם
וכלבים היום כולכם וכו' טפפם ונשיכם, אנשים צאים לשמוע
וכשים כדי לקבל שכר פסיעות, וטף למה צאה? כדי ליתן שכר
למציאיהן והן לקבל שכר, ויש לשאול למה פתח ואמר צפי'
וכלבים? ומה טעם יש צה? מה ענין הזה אלל כשיאותו? ולפי
ושפטו יש לומר עפ"י מה דאיתא בתכחומא בזה הסדר: ראשיכם
ושצטיכם, אעפ"י שמכיתי לכם ראשים זקנים ושוערים כולכם
שוין לעושה שנאמר כל איש ישראל; גם את זה רמז להם
וראצ"ע צתחלת כשיאותו: אל תהרהרו אחרי שיהי' חלילה
ואחד נקלה לפני ואחד כבד ואחד אחר יותר מחבירו ולכך
ופתח ואמר: אתם כלבים היום כולכם שהכתוב מורה כל איש
וישראל שזה לזקנים וראשים שופטים וראשים כלם שוין לעושה וכל
ואפין שוין לפני עשיר ואביון יחד. — " עפ"ל הטעור.

בג' קבלתו אהבוהו מאוד מאוד, וכבדוהו כאחד הגדולים
אף כי הי' צעיר לימים, המה שמעו לקולו צכל אשר הורה להם
וכתנו לו כדי להחיות נפשות ציתו צכבוד כאשר יאות לאיש
כמוהו; ומשם הרוץ מכתצים עם רצו הגדול רצינו יחזקאל כ"ע
וכל הדבר הקשה הציא לפניו והוא לא אחר צאהצתו אותו
להשיבו לו מהר. כאש' יראה הקורא צספרו תשובה מאהבה (***)

הס

(*) במאמר חו"ל שמעתתא צפי' ללומא.

(**) עיין צמס' סופרים פרק ח"י הלכה וי"ו.

(***) עיי"ש צחלק ראשון שני ושלשי.

הם אהבוהו אהבת נפש, יען העיר עיניהם, ושמח לבם בתורתו. וה' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו בחר להם דברי אגדה ודרושים לכל חפציהם. כמעין הזה כאשר ירבו לשאוב ממנו בן ירבה וכן יפרוך, בן מעין תורתו וחכמתו הלך וגדול, בכל עת יספו אנשים וצחורים*) לבוא ולשתות מימיו הנאמנים; אבל העיר אשר ישב שמה, קטנה מהכיל ולתמוך הצחורים אשר שקדו על דלתי תורתו, לכן הלכה וחסרה הישיבה יום יום, הצחורים הלכו בחדש הלכו — אז אמר: איך אשכון בערפל מקום לא יוכלו להאיר בו קרני התורה? לעיר חכמי לימים, ואיך אקנה שלימות לכפשי בתורה ובחכמה שלי שימוש חכמים ודקדוק חבירים ופולסו התלמידים? כל ימי גדולתי בין החכמים בעיר גדולה לחלקים מלחא סופרים, ואיך אשב גלמוד? כמעט יבז חלילה מעין הורתי! — הן חמת מרכסתו היתה לו שם בריוח, לחמו אכל בעונג שלי לערודאגה, אכן כל זאת איננה שוה לו, כי הפסדו ה' מרובה לו משכרו, ודברי ר' בן קסמא רהפו על לשונו: אם יתן לי איש כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה! אך היא חוצר כל חמדה וזה ימלאו משכיות יקרות מגנזי ברומים, ראמות וגביש וכל חכמי יקר יחלפו יאבדו כקורי עפציש, כקיקיון אשר בן לילה ה' ובן לילה יאבד. צעיכיו ראינו עשירי ארץ אשר לפני ימים לא כבירים הלכו הלך ועפוף צעיכים רמות; ועתה קודר ילכו שחו עיניהם בכל חלפה הללחתם, כי כספם אפס וזהבם עשה לו כנפים, הצעת על מקומו ואיננו, כנפוחי צורית עזר — אך התורה צת השמים, אך היא חוצר הכנחי משען התבל ועמוד העולם, ואם היא כחלתך וחלקך, אשרך! רב מלאת

בל

*) בדברי ר' חביבא בתענית ז' א' , הדעה למדתי מרבותי, וכו'.

כל תירא מהמון הפגעים תשחק בהמיר ארץ. צריחך לעד כל תומר
צריח מלח עולם היא. —

ואחרי כי כבר נקדוה נקדח לצית חציו לעיר מולדתו וכבחר
להיות חד מני דיכא דבה, יפץ לעזוב ארץ מגורו ולשוב אל משפחתו
וציוס ש"ק ר"ח אלול תקמ"ג לפ"ק טרם פרידתו דרש
בפרשה דשבע פ' ראה והחזיק להם טובה וחיכות על הגמול
הטוב אשר גמלו אתו, ולא חמק מלהעתיק פה דבריו היקרים
בקיצור כמרץ.

והנה אמרו רז"ל צב"ק צ"ב צ' אל רבא לדבה צד מרי
מכא הא מלתא דאמרי חינשי. צירא דסתית מיכא לא תשרי
צ' קלא? אל דכתיב לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ולא
ותתעב מצרי כי גר היית בארצו עכ"ל הגמ'. המאמר הדא בולו
ומוקשה, איך ס"ד מה דאמרי חינשי משל הדיוט יהי עליו
קרמו באורייתא? ועוד, הלא הדעת מכרעת כן, וכי ס"ד לבנות
שום דבר אפ"ג שלא כהנה ולא השיג תועלת ממנו? ומכ"ש
להיות כפוי טובה לשלם רעה תחת גמול הטוב, ומלתא
דאתיא צמנרה כתב וטרח ל' קדח? ועוד כל התורה מלמדה
ומזה שלא לשבח גמולות וטובות. עד שהוצרך להביא דא
מלא תתעב וגו'? וכראה לפרש דברי חז"ל ולבאר דברי רבא
וורבה צ"מ בטוב טעם ודעת. דהכי איתא בצרכות ס"ג צ', פתח
ורבי נחמ' בכבוד אבסניא ודרש: מ"ד ויאמר שאול אל הקיני
לכו סורו רדו מתוך העמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשית חסד
ועם כל בני ישראל הלא דברים ק"ו. ומה יתרו שלא קירב
ואת משה אלל לכבודו, כך; המארח ת"ח צתוך ציתו ומאכילו
ומשקו ומהנהו מכבסיו על אחת כמה וכמה — פתח ר"י
צ"ב של ר"י הגלילי בכבוד אבסניא ודרש לא תתעב אדומי
כי אחיך הוא ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו והלא
דברים ק"ו ומה מצרים שלא קרבו את ישראל אלל לצורך

וְעַמָּן שֶׁאָמַר וְאִם יָדַעַת וַיֵּשׁ בָּם אִנְשֵׁי חֵיל וְשִׁמְתָם שָׂרִי
 וּמִקְנֶה עַל אֲשֶׁר לִי, כֵּךְ; הַמֵּאֲרָח ת"ח בְּחוּךְ בֵּיתוֹ וּמֵאֲכִילוֹ
 וּמִשְׁקָהוּ וּמֵהִנֵּהוּ מִכַּפְסִין עַל־כ"ו. פֶּתַח ר"א צִנּוּ שֶׁל ר"י הַגִּלְלִי
 וְכַבּוֹד אֲכַסְיָא זֶרֶשׁ וַיִּצְרֹךְ ד' אֶת בֵּית עֹזֶבֶד אֲדוּם הַגִּתִּי
 וְעֹזֶבֶד אֲרוֹן הָאֱלֹהִים, וְהֵלֵךְ הַדְּבָרִים ק"ו וְהָאֲרוֹן שֶׁלֹּא אָבֵל
 וְשִׁתָּה אֵלֶּה הֵי מִכְבֵּד וּמִרְבֵּץ לַפְּנִי, כֵּךְ; הַמֵּאֲרָח ת"ח בְּחוּךְ
 וְצִתּוֹ וּמֵאֲכִילוֹ וְכ"ו עַל־כ"ו. וְנִרְאֶה דִּלְרִיכֵי לִהְיוֹת שֶׁלֹּשׁ רֵאיוֹת
 וְכִי לֹא רֵאִי ז' כִּדְרָא ז' וְאֶחָד מֵאֲדָרָא לֹא חֲתִי, כִּי שְׁלֹשָׁה
 וְיִמִּיכִי כִּיבּוֹד תִּלְמִידֵי חֲכָמִים כִּהְיוּ צִנּוּ אֲדָם יוֹשֵׁבִי חֶבֶל, וְאִין
 וְאֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבִירוֹ הַדִּיעוֹת שׁוֹכוֹת וְהַפְּרָזוּפִים שׁוֹכִים. וְאֵלֶּיךָ הֵם!
 וְכַבּוֹד הַת"ח בְּחוּךְ צִתּוֹ שִׁמְתָּה צִרְאוֹתוֹ וְעוֹמֵד מִכְסָּאוֹ
 וּמִחֲצֹקוֹ וּמִכְשָׁקוֹ וְקוֹרָא לוֹ: קִירִי! קִירִי! מוֹרִי! מוֹרִי! טוֹבַח טוֹבַח
 וְהִכֵּן הִכְנֶה דְרָבָה, וְנִבְחַח וְשׁוֹבָה, וּמֵטָה כֶּסֶף וּפְתֹאֲרָה דְרָבָה
 וְעוֹמֵד מוֹשֶׁל מִקְשִׁיב עַל דְּבַר אֲמֵת כָּל מִשְׁרָתוֹ עוֹמֵד לִי וּמִשְׁמַשִּׁי לַפְּנִי
 וְכָלֵם עוֹשִׂים רָצוֹנוֹ בְּזִרְיוֹת — אֲמַם הַבְּבוֹד הַלֹּךְ וְנִסּוֹעַ
 וְלִאֲחֹרָיו, יוֹם רֵאשׁוֹן אֲזוּזִים וְתִרְכָּבוֹלִים, יוֹם הַשְּׁנִי דְּגִים וְיוֹם
 הַשְּׁלִישִׁי בֶּשֶׁר, וְיוֹם רְבִיעִי קַטְנוּת, וְיוֹם הַחֲמִישִׁי כִידּוֹן בְּנִירוֹשִׁין
 וְנִבְשִׁילוֹחִין; יוֹם רֵאשׁוֹן בְּסֶדֶר פְּנִים יְפוֹת פְּנִים שׁוֹחֲקוֹת, וְנִבְשִׁי
 וּפְנִים שֶׁל זַעַם וְעִבְרָה, וְנִבְשִׁישִׁי זָרָה, מִשְׁלַחַת מִלֻּחֵי רַעִים
 וְאֶרְבֶּעַ, יֵאֵבֶד הַכְּבוֹד וְשָׁקַר הַחֵן אֲשֶׁר מֵלֵךְ בְּתַחֲלַת בֵּיתוֹ
 וְשִׁמְתָּה בְּנִלְתּוֹ. וְהוּא ע"ד שֶׁאָמְרוּ חוֹ"ל בְּסִכְהֵדְרִין פֶּרֶק ד'
 וּמִיתוֹת: לֵמָּה הַת"ח לַפְּנִי ע"ה דּוֹמֶה? לְקִיתוֹן שֶׁל זֶה, סִיפֵר
 וְעַמּוֹ דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל בֶּסֶף, כִּהְנֶה מִמֶּנּוּ דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל חֶרֶם
 וְכִיּוֹן שֶׁכְּסֶדֶר שׁוֹב אִין לוֹ תִקְנָה.

וְכִי בִּיאוֹת ת"ח בְּחוּךְ צִתּוֹ עָלָיו וְלִמְשַׁח בְּכֶד, בְּפִתְחוֹ
 וּפֶתַח צִתּוֹ עוֹמֵד וּמִרְעִיד וּפְנִין מִשְׁתַּכִּים כְּכֹרוֹס, וְאֹמֵר: לֹא
 וְכִדּוֹן מִתְלִין מִתְלִיא: מִקְבִּלִין אֶת הַרֵב אָבֵל לֹא כוֹדֵעַ אִין
 וּמִפְטִירִין אַחֵר הַפֶּתַח תַּחַת אֲנֶרֶת הַרְבֵּבוֹת אֲנֶרֶת שְׂבֻקִין וַיִּקְבְּלוּהוּ

"צבנר פנים רעים ובלעגני שפה רפה שואל בשלומי, חבל יש
 "מחר לאחר זמן ישמע שיחתו שיחה כלה דורש וכזה מקיים.
 "צרומו פי שנים, מלא חן בעיניו וחסד לפניו ונפשו קשורה
 "בנפשו בעצמות האהבה אשר לא ינותקו מוסדותימו כלם. —
 "ג שתחילתו וסופו אהבת עולם, וזו היא דרך ישרה שיבור
 "לו האדם. משלש חלה פתחו החכמים ודרשו כל אחד מכת
 "אחת ופתח רבי נחמיה בכת המשובחת ומציא ראי' מיתרו שלא
 "קירב את משה חלל לכבוד עצמו, כך המארח ת"ח מאהבה
 "וזה לא היה מתחלה ועד סוף — אמנם עדיין לא ידענו חלל
 "היכא שתחלתו וסופו יראת אהבה ולא בטלה האהבה תחילתו
 "ווסופו רצון ונחת; חבל כת אחת אשר תחילתם צרכון וסופם
 "באונם, ששים בצוהם ת"ח ושמחים בצלחתם, מכאן שגם
 "הם זוכים זכאי' מן התורה? ופתח ר"י בנו של ר"י הגלילי הלל
 "דברים ק' ממארים שקבלו את ישראל בשמחה וטוב לבב
 "בדכתיב ואם ידעת ויש גם אנשי חיל ושמחת שרי מקנה
 "ועל אשר לי ואח"כ ויעבדו את בני ישראל בצמר ואפ"ה כתיב
 "ולא תתעב וכו' המארח ת"ח בחור ביתו וכו' עאכ"ז, חבל
 "אכתי לא נודע מכת הג' היכא שתחלתם באונם וסופם צרכון,
 "ופתח ר' אליעזר בנו של ר"י הגלילי ומציא ראי' מן ויצרך
 "ד' את בית עובד אדום הנתי בעבור ארון האלקים, שלא
 "אהבה מתחילה לקבל את ארון האלקים כי לפי דעתו הארון
 "ומציא פורעניות, אמנם אח"כ כאשר נאמר למלך דוד שצריך
 "ד' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון האלקים
 "ויעל דוד את הארון מצית עובד אל עירו בשמחה כמבואר
 "בשמואל ב'. — הלא מזה דעל כל חלה יחזיק להם מלא
 "וחמנא דברכתא בין שתחילתו נאום, וסופו שלום ושמחה,
 "ובין שראשיתו טובה, ואחריתו ישגה, ובין שתחילתו שמחה
 "ואחריתו אכזבה, ובכל חלה שייך לומר: בירת דשתית

"מיכ" וכו' והיינו דשאל רבא לרבה : מכא הא מלתא דאמרי
 "איכשי וכו' , כלומר מאיזה מהנך תלתא קראי כובע מה
 "שמורגל בפומי דאיכשי בירא דסתית וכו' ? אם מהבוא קרא
 "דיתרו ומשמע סם דוקא במקום דכלהון שוין לטובה אז מהך
 "דעובד אדום דעכ"פ סופו ברנן וכל התחלות קשות או אפי'
 "במקום שראשיתו שמחה וערבה קול שמחה כהך דמאריים ?
 "וקאמר רבה אפי' מהגרוע ביותר שתחלתו אהבה ושלום וסופו
 "מיסורין אפי' לא תתעב ומכ"שכ בעיר הזאת עיר נדק ילין
 "זה שכל ימי צעורה , גרסה כפשי לתאבה , באחיה ואהבה ,
 "כודעת להם חבה יתירה שצריך להחזיק להם טובה וחיכות על
 "הראשונות ועל האחרונות ואין כחי אלא צפה מלא ברכות
 "ד' יהי לכם למחסה ואנה רנן ומנחל עדניו ישקה אתכם
 "השקה לטובה מבאר מים חיים ! — "

וי"שכ אל מקומו הראשון עיר מולדתו חדר הורתו בית
 אבותיו אל מחוגת אהביו ורעיו . רבנים וגדולי העיר שמחו
 לקראתו קדמוהו בשלום עטרת כבוד והדר , אך זה היום שקוו
 אבותיו לראות שורקס הכחמד אשר נטעו על קרן בן שמן כהי'
 לנפן אדרת בנס בן פורת , איך גבה קומתו בין עלי הדעת ,
 וייף בגדלו — ראובן בן עשרים ושמנה שנה , יושב בשבת
 תחכמו"ל נטע רך בין ארצי הלצנון , יוכה מעופפת בין כשרי
 שמים בעלי כנפים , הן זאת פרי אבות צדיקים ושמדת נחלתם
 מאל ; ואם גם ראשית החיכוך מצער ורב יגיעת האבות , אולם
 מה מאד ישגו באחריתם אם על מי החכמה ינהלו את בניהם ,
 והזורעים בדמעה זרע צדקה על ערוגת לבב ילדיהם ברכה
 יקאורו אלומי התושיה ויצללו ענבי שמחה פרי קודש הלולים .
 שלשה ימים אחרי שובו מארץ מגורו , יו"ד אלול תקמ"ג ,
 דרש צ"ה הכה הישנה והחדשה בהתאסף ראשי עם ובתוכם איש
 חלקים קדוש רבינו הגדול , ובה פתח :

"רז"ל בחולין ק"י א' אמרו: רמי בר תמרי איקלע לסורא צמעלי
 יומא דביפורי וכו', א"ל מאתרא דרב יהודה אכא וכו' חזייה
 דלא הוי מנח תפילין אמר לי' מ"ט לא מנחת תפילין א"ל
 חולי מעים אכי ואמר ר' יהודה חולי מעים פטור וכו' חזייה
 דלא הוי קא רמי חוטי א"ל עלית שאולה כל שלשים-יום
 פטורה, אדהכי חייתי לההוא גברא דלא הוי מוקיר אצוהי
 ואמי' כתפוחו אמר להו שבקוהו דתניא כל מ"ע שמתן שכרן
 צללה וכו' א"ל חזינא לך דחריפתא טובא, א"ל אי הוית
 צאתרא דר"י אחוינא לך חורפאי עכ"ל הגמ'. ויש לשאול מאי
 האי דקאמר אי הוית צאתרא דר"י אחוינא לך חורפאי? וכי
 המקום גורם שלא הי' יכול לומר לו דבר חריף זולת צאתרי
 דר"י, והוץ למקומו פגול הוא לא יראה? וכראה דהכי קאמר
 לי', חזינא לך דחריפתא טובא, א"כ מדוע אמרת משמי' דרב
 יהודה? והשיב לו בחכמה, אי הוית צאתרי' דר"י אחוינא לך
 חורפאי, כי צעיר אחרת, כל מה שיאמר אמירה בעימה חולי
 תאמר ששמעתי דבר זה מרב יהודה רבי שלי, אבל אם אכי
 אומר בפני רבי צריש הורמכותי ע"פ רשותו, אז תצין ותזמין
 שיגעתי ומאצתי מקום הכינוי לי רבותי להצין ולהשכיל והוא
 בעצמו כבוד ויקר לחלופי ומורי בעיניו יראה זאת התורה
 אשר זרע ואשר כטע בלצני היא הכליחה גדלה ועשתה מרי
 קדש הלולים לד', והיא היא בעצמה תורת רבי חלופי ומיודעי
 והיא בכלל מה שאמרו רז"ל ביבמות ז"ב ב', ר' אלעזר אמר
 לשמעתתא בי מדרשא ולא אמרה משמי' דר' יוחנן, שמע ר"י
 איקפד וכו' על לגבי ר' יעקב בר אידי, א"ל באשר אזה ד'
 את משה עבדו כן אזה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא
 הסיר דבר מכל אשר אזה ד' את משה, וכי על כל דבר אשר
 אמר יהושע הי' אומר להם: כן אמר לי משה? אלא יהושע
 יושב ודורש סתם והכל יודעים כי שלך הי' וכו' כך אכי אומר
 אלעזר

אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעים כי ממך הכל
ומידך גזקו לי, אתה טפחתי ורציתני, ואלעזר דמשק דולה
ומשקה מתורתך לאחרים. —

דמועות השמחה כזלו על לחיי רצו הגדול כשמעו גודל
מעשי תלמידו איך יביע דק משפט ומישרים ויטע דקה בלב
שומעיו, וכל העם שבו בשלוש שבעים נחת ועונג ולקחו מוסרו
ולקחו באהבה רבה. — חזלם שנחת בני שחץ אשר שקטה זה
ארבע שנים התעוררה מתכומתה ותגביה ראשה ראש פתנים
אכזר; כמעט בא והכה שונאיו חנם שכו כחרב לשונם לפגועו
ולהכותו, מלאו אשפתם חילים שכורי חרם, טבולים בחמת
תנינים, טמנו רשת לדגליו פרשו מכמורת חולי ילכד חולי
יכשל בדבר הלכה ויוציא משפט מעוקל, ולולא דקתו וחכמתו
עמדה לו חיים בלעוהו — גם אהבת רבו חופפה עליו כל היום,
היא עמדה על ימינו ותהי לו למחסה ולמסתר מפני רודפיו.
בעת ההיא תקע אהלו אהל תורתו וקבע ציתו צית ועד
לתלמידים, ללמוד שיעורא דרבנן, ומאז עד זה עשר שנים
מיום אשר תש כוחו וירופפו עמודי צריחותו לא פסקו בחורי
חמד מבית מדרשו, שלח מעיכותיו חוזה, מעיכות התורה
והחכמה, עד אשר גדלו לפלגות גדולות, העמיד תלמידים
מוזהקים ותיקים היושבים כעת על כסאות הוראות בכל פנות
הארץ.

בשנת תקמ"ה לפ"ק הוציא לאור ספרו עולת החדש
מחיבור מילי דשמיא והוא צרור המור עם כל ראשי צממים
דרשות ככדודות מלאות מוסר השכל דברי חכמים וחידותם.
עולת החדש עלה לראון לפני ד' ולריח כיחוח לפני חכם, כי
דבש וחלב תחת לשונו, רבו משמן אחרותיו וכל גדולי הדור
סמכו את ידם על עולתו. —

אף כי רבים מנדיבי העם וקלכי העדה הקדושה הספיקו
 אותו במזון ומחיה, בכל זאת עודנו כלכל בכבלי העוני, והמחסור
 לא מש מתוך משכנו, כי ד' בדרך זאת ביתו צננים ובצנות,
 הילדים שאנו למדך ויבאנו לחס חוקם ובגדים ללבושם, אז
 הקריב עולתו עולת הצבור *) בשנת תקמ"ו לפ"ק והוא
 ח"ש מעולת החדש, גם היא מלאה דרשות מועילות למוצדים
 ולרגלים לכל עתות השנה מלאות חן ויופי. ד' נתן לו לשון
 למודים לדעת ולהבין אמרי מיסר ובינה להאיר עינים עורות
 ולנהלם בעטו הטובל בדבש על כתיבות המשפט דבריו יולאים
 מן הלב וכבכמים בלב, ובה דיבר עליו רבו הגדול בהסכמתו
 על ספרו עולת החדש:

„משכת רבי אלעזר קצ ונקי, חריף ונקי, איבע"א קרא
 „ואיבע"א סברא, מלא כריסו בשרא דתורה, תורתו אומנתו,
 „ותרובה חכמתו, זכה ללמוד וללמד תלמידים חשובים סביב
 „לשלחנו בביתו, ומים מתוקים וחריפים מבארו ישתו, הוא
 „כבוד תלמידי המובהק הרב המאור הגדול המופלא וטיב כמי
 „לדרשה כבוד מו"ה אלעזר פלעקערס, אשר מילדותו ינק
 „מים על ידי ושימש אותי בישיבה ובדרכי ההוראה שנים
 „רבות, צ"ה הכללית וכתמלא רוח חכמה וסמכתיו בשתי ידים. —

אם כה דיבר עליו מלאך ד' אשר לא נשא פנים לשום ברי'
 ואך האמת מטרותו ואליה בוכן דרכו, אזי כאמין וכבין איך
 גדל כמו ורבתה גבורתו בתורה בהיותו בן שלשים שנים.
 הספר הזה הי' לו מעט צרי לכאב עניותו ומזור לבני ביתו
 להקל מעליו מעט משאת הדאגה, ואם גם הקשה עליו לעתים
 עול הדלות ומוסרות האנחה שמו את ראשו, חכן בכל זאת
 לא מש מאוהל ד' יומם ולילה, ובעת ישב לעיין בדבש הלכה

בשיעורי

*) כמדומה לי בדפס החלק הזה שנים בעיר לעמבערג.

בשיעורי דרשנן אז שכת כל התלחות, תהו ובהו נהפכו לאור.
לתקוה אמר: אחותי את! והיא גם היא אמרה: אחי אתה,
אל תאמר כוונת! —

יום השלישי ח"י בירח סיון תקנ"ג לפ"ק הי' לו יום שואה
ומשואה, יום מהומה ומצוקה, כסו שמים הודו, לבשו קדרות
וערפל חתולתו, וחשך על כל בני ישראל גרי עיר פראג, כי
כלקח מאתם כבוד רבינו הגדול מוהר"ר יחזקאל זללה"ה וישא
עליו מוהר"ף שני הספרים קנים והנה, הספר אחד לפני
מטתו בבית הקברות ואז אמר במאמרו בפתור פסוק יחזקאל
כ"ד ע"ז: בן אדם הנבי לוקח ממך את מחמד
עייניך; והספר השני ציוס ד' כ"ו אייר צב"הכ קלוי"זופתה
אז צמה דאמרו רז"ל בכתובות כ"ג ע"ב: הווא יומא דשכיב
רבי נפקת צ"ק ואמרה כל מאן דהוה באשכבצתא דר' מזומן
לחיי העו"ה כי אז כולן באחד התעוררו בהספד וזכו לחיי
העו"ה. ההספרים האלה הלח המה נדפסים בספר עולת
החדש הנודע צמס עולת עבי מילי דהספדא אשר הוציא לאור
צמנת תקנ"ג לפ"ק, ובו ח"י דרשות אשר ספר וקונן על
גאוכי זמנינו אשר הלכו לאור לארץ החיים ובתוכם גם הספר
מר על מיתת משה רבינו נדקתו תעמוד לנו *). —

אחרי מות הצדיק הזה הנה אנשי הקנאים ילאו כלבים כי
אמרו: עתה אזלת ידו, כלקח ממנו משען ומשענה הוסר
באו מעליו, הפעם הזה נתון צדיקו! ויבאישו אותו צעיני
עמי הארץ הורידו לעמר כבודו אלל קצינים וכדיצי העם —
אכן לשוא חלבו בארות נשגרים להפיל הצדיק, לחנם דרכו
קשתם

(*) גם ע"י הרבני מו"ה משה אייזליץ נרו ילא לאור הספר אחד
צמס קונטרס יקר חיים אשר קונן מהר"א"ף על מות הנגיד
האדון הנדיב כ"ה חיים עדלען פאן פאפר.

קשתם לירות יושר לצבו ; הדקה והתקוה היו כלי נשקו וחכמתו
 פדיונו ; המה צלו בחרבות ורמחים שנקו כחרב לשונם והוא
 בא בשם ד' לבאות וירדפם עד חרמה , והי' כאשר יענו אותו
 וכאשר זממו כל היום להורידהו מטה מטה , בן רצה גדולתו
 וילך מעלה מעלה לשם ולתהלה עד אשר הי' לשר ולרב עליהם.
 חויציו לצבו צושת ועליו יציץ כזרו , ואם גם ראשיתו מלצר
 אחריתו מה שגא ! הלל זה גורל הצדיקים וחבל כחלתם להיותם
 רדופים מוכים וענוים עד שיצא באור דקתם אז יבואו האויצים
 ויפגורו והמה באור כונה ילכו הלוך ויאורו כשמש בזהרים עד
 לבון היום. — ולמה יגרע גורלו מגורל הרמב"ם נר ישראל
 אשר לאורו חנו הנלכים וע"פ תורתו חנו חיים , הלל גם צמחה
 דברו עתק וידובו עליו בעלי חיים ודברו תועה ; גם המהרש"ל
 נרדף בדורו על לא חמם בכפו . ואך דקה ויושר צמחה בלבבם,
 וחולם האמת תלכווד כל קמיה , לפניה ישחו כל עוזרי רהב,
 כולם כנגד יבולו כזמר חבלו עש , והיא תתהדר בעדי
 עדיים . —

בן זממו כל היום להחשיך משחר תארו להעיב צקנחתם
 זהב טהור ולשנא צאפס כתם הטוב . הקנאה והשנאה שהי
 בנות עלוקה עטויות באדרת האמונה מתקדשות ומטהרות למען
 הראות חרפת אחיהם ולגלות ערותם לעיני עמי הארץ , המה
 עשו כל אלה , והמה בעוכרינו מעולם .

יום ראשון של חג הצבורים תקנ"ח לפ"ק מת עליו חביו
 הנאהב והנכבד בן חמש ושבעים שנה , וישא מוהדא"ף עליו
 שלשה הספרים , ה"ה נדפסים בשם קונטרס נפש דוד

ונפש חיה אשר הוליד לאור בשנת תקע"ב לפ"ק והמה
ציונים על קברות אבותיו אשר בארץ החיים הנמו.

אֲשֶׁר־יִכְבְּדוּ אֲבוֹת בְּאֶרֶץ הַחַיִּים
עֵץ נִטְעָתָם עַל יְבֵלֵי מַיִם
פָּרִיו קֹדֶשׁ וְעֹלָהוּ לְתִרְוָה
שְׂמֵכָם לֹא יִשָּׁכַח לְעוֹלָמִים
וְכָרוֹנָם יַעֲמֹד לְאַחֲרֵית הַיָּמִים
כִּי שֵׁם אֱלֹהֵינוּ לְעַד יִנָּשָׂא עַל שָׂפָה . —

בשנת תקס"א אחרי מות הנדיק מו"ה מיכאל בכרך
ז"ל הגיע אליו התור להיות הראשון מבי דינא רבא ונבחר
לראש ביושבי שבת תחכמוני ומיום ההוא והלאה הלכה דלותו
הלך וחסרה, וכרפא מעט כגעציתו מזאת העניות, והמסכנות
חלפה הלכה לה, כי רבים וגדולי קציני העיר החזיקו אותו
במאורס ושחדו בעדו מכספם, ולא לבד בקריה פראג גם
מערי הרחוקים אשר שמעו את שמעו ואת תקפו וכבודו, שלחו
לו עזר ותמכו בידו ברכושם, ועל ראשם הגביר המרומם האדיר
המפורסם בכל פנות הארץ השר מו"ה אנשל באראן פאן
ראטהשילד נרו מעיר פראנקפורט ובכל פעם שזא
האדון הזה מקום פראג, מיהר לקדם פני מוהרא"ף
והשתעשע עמו שעות מספר.

בעת ההיא נבחר לרצ צבית המדרש אשר יסד הנגיד
המפורסם ר' חיים עדלער פאן פאפר, וגם נבחר לרצ
ומורה צבית המדרש של הקצין המפורסם הנגיד מו"ה ישראל
פרענקלם ושם היתה כות קדשו מעון לשכנו ושם נטע אהל
תורתו, ומאת צתי המדרשים האלה קיבל שכלו הקצוב.
ואחרי

אחרי שהוקלה מעליו משאת הפרנסה וכמהר לבנו מכל סיני
 האנחה, אז בקע כשחר אור תורתו ותופע על פני הארץ
 כזוהר הרקיע וכיפעת השמים לעוהר, כגובה יקרים גבהו
 דליותיו, ותארפנה פארותיו עד כי שכלו תחתיו כל דורשי
 תורה ומכבדיו; שם מצאו המעין לרוות צמאונם במימי חכמה
 ומוסר וזיכה, שם מצא כל ככה רוח נוחם ליגונו ותרופה
 למכתו, כי הוא הקים בתנחומיו כל כושלי ברך, ונתן צרי
 לכל מכאובי לבב. בית משכנו ה' בית ועד להנרדפים משוט
 הפגעים למוכים מנגעי הזמן, שמה הוילו כנחל דמעה,
 ושפכו לפניו מרירות לבבם, והוא דיבר על לבבם ומנע קולם
 מבכי, והושיט למו כוס תנחומין מהול בעסים התקוה, ובמחמרו
 כהפך חשכם לאור ואנחותם לתוחלת. — אם רחקה עלה
 מאיש, לא ידע להימין ולהשמאל, אז רץ חיש בית מוהרא"ף
 והוא יעץ במועצות ודעת, הראה לו הדרך אשר ילך, ובעלתו
 הובילו לאורח המישור.

בשנת תקס"ט לפ"ק הוציא לאור ספרו תשובה מאהבה
 חלק ראשון, והוא תשובות תשובות על חרצעה ש"ע מליחות
 חריפות ובקיאות, משם יראה כל תופש משוט ההורחה ללכת
 צים הפוסקים איך ירד מוהרא"ף בעומקה של הלכה, ואיך
 הוציא מתעלומות הדינים אור התבונה, והספר הזה עד כאמן
 איך קרן אור תורתו בכל קצוי גלילות איירופא, גם מארץ
 צבי מעיר צפת, גם מערי מאראקא שלחו לו חגרות חודות
 דינים ומשפטים בשעריהם, וכל גדולי ישראל אשר חיו ואשר
 עודם חיים חליו היו פונים בשאלותם וכל דבר הקשה הציחו
 לו, וגם הוא לא חימר להשיב לשואליו דבר.

השנה הזאת היתה לו שנת ראש ולענה, כי בראשיתה
 כלקחה מעמו צחו הבכירה, יפהגם תמה, היא חמי הכנועה,
 ותמת רבקה חשת יצחק הוא אדוני חזי מורי ורבי הרב הגאון
 המהיר

החריף מו"ה איצק שפיין כי' אב"ד דק"ק בובצלוויא והגליל
 יע"א. אהה! כי נקטפה השושנה בצאה! איך אומלל הפרח
 בהצילו! צת שלשים — והיא לקצר הובלה — החלה לחיות —
 ונכרתה מחיים! —

עליך אמי תרמע עיני!
 אם א'שכחך — ד' ישכחני!
 בלבי נצפנת עד אחרית הימים,
 אוקרך כל יציאתי ונשמותי,
 אבקח על מותך עד יום מותי,
 ורוחך מרחפת לפני עולמים! —

השבר הזה שצר את רוחו וכסף באגמון ראשו, יומם
 גם לילה לא מלא מנוח ותרופה למכתו, גלי אכחותיו
 ושברי יגונו עברו עליו, וכן כתב לחתנו חצי הדב הגדול
 הכ"ל:

„אהובי חתני! צצת עיני! הלח כתצתי לך שלישים,
 „לא אוכל לעיין עוד כירחי קדם, בעוכי עזבני כחי ואוני
 „ולבי כל עמי ואור השכל חין אחי, בהגיון מעט ראשי
 „וסחרחר, מיום אשר יאה צי יד' ואת צבירתי לקח לו
 „ולצת ויתאן המלך יפיה והוא לדוכיה, יהי שמו מבורך
 „נלח סלה! — „

ולול תורת ד' שעשונו אז אבד בעניו, אך התורה
 הקדושה היא היתה מבטח עוזו, צה רץ וכשגב, היא
 הושיטה לו בכל עת כוס נחמה, היא דברה על לבו, ועל
 ידה שכח מרירי יום, יגון ואכחה, כדור הרחיקו ממנו וכסו

עצב וחוגל, והחבלים אשר נפלו לו קבל צאהבה ואמר:
ברוך הדין דין אמת ושופט צדק! —

אמנם בכל זאת רבות הצרות ופגעי העתים רפפו
עמודי צריחתו ויוצו שומרי גופו, כחש צערו משמן עד
אשר כהה יד ימינו מבלי יוכל השתמש בה, גם לא יכול
לשכב עלי עד ימינו והוכרח לצאת מדי שנה בשנה אל
מרחץ טעפליץ, ושם מלא תמיד מזור ותרופה, ויחזרו כאבי
זרועו עד עת תקופת השנה ואז חזר והלך שמה. וזה
כשמונה עשרה שנה אשר ילא ושצ וכל הבאים שמה שמחו
לרחותו, והגרים שמה ששן לקראתו, וכל גדולי השרים
אשר ירחלו שמה שמחו לחזות פניו כפני חלקים, ובכל שנה
ושנה מדי צואו עשה משה וארונה לעניים ומתנות לאביונים.
וזה כעשר שנים אשר פעל ואיזן באמצעות השרהק"ק גובער-
ביום יר"ה שישלחו שמה היהודים מכל גלילות ב"ה א"ע כסף
לתמוך ידי החולאים אשר יצואו שמה ולהיות למשען ולמחסה
עניים ומרודים אשר יבקשו רפואה למכתם — גם דרש
שמה פעמים רבות, וכלס חשו לרעות רוחם מעשים לוף
שפזותיו.

וזה כחמש שנים מלצתי לו שיר על מעינות טעפליץ,
ואחר כי מלא חן צעיכיו לא חמנע מלהעתיקו פה:

בֶּן אָדָם אִם הָסֵד יִשְׁפִיעַ
אִם מִמָּקוֹר לִבָּבו טוֹב יִפִּיעַ
צִדְקָתוֹ תוֹשִׁיעַ בְּגִבּוֹרָתוֹ שְׂבָעֲתִים
הֵן מִשְׁבָּרָתוֹ בְּפָלִים לְתוֹשִׁיָּה
לְגִמּוּל יָדָיו נִפְשׁוֹ צוֹפִיָּה
שָׁכְרוּ אֱמֶת מֵאֱלֹהֵי שָׁמַיִם .

מַעֲיֵן טַעַם לִי לֹא בֶן יִדְמָה
מִקּוֹר בְּרָכָתוֹ יוֹל וְלֹא יִדְמָה
מִבְּלִי צוֹפֵה לְגִמּוּל יָדָיו
יִגְרָה בְּמוֹרָד מֵאֵין הַפּוֹגוֹת
נִהְרִי נִחְלִי שָׁמֶן לְפִלְגּוֹת
מִפֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מַיִם .

מִקְצוֹי אֶרֶץ אֱלִיָּה יִנְהָרוּ
מַיִם וּמִצָּפוֹן אוֹתָהּ יִבְקְרוּ
אֱלִיָּה צוֹפִים , מִפְּרִחָק יִשְׁאוּ עֵינָיו
יַחֲיִישׁוּ הִנֵּה עָשִׂיר וְהַלֵּךְ
צָרוּעַ וְנוֹב וּמַחְזִיק בְּפִסְלָהּ
פֹּה יִרְחֲצוּ , וְנִרְפְּאוּ מִמַּיִם .

הֵן רַב מֵיֵשׁ בְּקִרְבָּךְ צִפּוֹן
אֲשֶׁר וְתוֹשֵׁהָ בְּמַעֲיָה סָפוֹן
מֵאֵן הַקִּיָּף פּוֹשְׁלוֹת בְּרָכִים
הַכִּנֵּף מְזוֹר לַעֲצָמוֹת נִפְזָרוֹת
תַּצְמִידֶם יַחַד לְהִיּוֹת הַפְּרוֹת
בְּמִי מַעֲיָנוֹת נִכְפְּדֵי מִים.

פִּסְחָ וְחִנֵּר פֹּה יִפְנְעוּ
תְּרוּפָה לְמַכָּתֶם פֹּה יִבְקְשׁוּ
אֶל מַעֲיָנָה צוֹלְעִים בְּשִׁבְרוֹן מִתְנִים
עַל מַשְׁעֲנֹתֶם הֵנָּה פּוֹסְחִים
עַל גִּדְּל בְּאֵבֶם הֵם נִאֲנָחִים
וְנִפְשָׁם תַּעֲרוֹג עַל אֲפִיקֵי מִים.

אִתָּה מַעֲיֵן תַּחֲבֹשׁ פִּצְעִים
עוֹר תַּנְחִילֶם יִרְחִי נוֹעַם
וַיִּסְּאוּ זְרוּעֵם וּרְפִי יָדֶיִם
מַשְׁעֵן וּמַשְׁעָנָה מִמָּנָם יִשְׁלִיכוּ
לְלֶכֶת בְּגִשָּׁם לְאַט יַחֲנִכוּ
כִּי גִטְּבֻלוֹ בְּקִצָּה הַמִּים.

נִהְרֹות בְּמִשְׁק פָּרֶפֶר וְאַבְנֵה
גְבוּהָה גְבוּהָה אֶל תְּרַבְרֵנָה
סָגוּ אַחֲזֹר כָּל יְאוּרֵי מִצְרַיִם
מִחֲלָה וּמִדָּוָה שָׁאת וְסַפַּחַת
נָגַע צָרַעַת בְּבָשָׁר זֹרַחַת
בֹּאוּ הִנֵּה עַד מִשְׁרָפֹת מָיִם.

פֹּה יֵאָסְפוּ צִירִים וְחִבָּלִים
יִשָּׁאֲבוּ מִזֹּרַר וְאַרוּכָה דֹלִים
מִמַּעַן הִישׁוּעָה מִתּוֹעָצֹת הַחַיִּים
בְּחִלּוֹת בַּח יֵאֵיצוּ לְבֵיתָם
כָּל־יִחִישׁוּ יִשְׁמְחוּ לְרֵאוֹתָם
אֵיךְ יַעֲצֻמוּ בְּאַרְזֵים עַל יְבֵלֵי מָיִם.

בְּגִיל וְרִנָּה תִזְדַּח יִקְרִיבוּ
אֶל הַמַּיִם אֲשֶׁר לֹא יִכְוִיבוּ
וְלִפְנֵי ד' יִשְׁמְחוּ כַּפַּיִם
לְהִזְדֹּחַ לֹז עַל כָּל גְּמוּלוֹ
יִתְנוּ טוֹבוֹ וִירוֹמְמוּ גְדָלוֹ
הַהוֹפְכֵי הַצּוֹר אֲגַם מָיִם.

וְגַם עָלַי חֲסִדָּךְ לְהוֹדוֹת
מִעֵין טַעַם לִי מִיָּמֵי נְכַבְּדוֹת
מִשְׁכִּית לִבִּי תַחֲוִיךָ בְּיָדֶיךָ
בְּנִפְי אֲהַבְתָּךְ עָלָיו שְׂבוֹת
תַּחֲבֹשׁ מְחֹרָו, כְּאִבּוֹ רַפְּאֶת
כִּי יִצְקֶתָ עַל יָדוֹ מַיִם.

הֲלֹא זֶה כָּבַת עֵינִי
הוֹדִי וַיִּקְרִי אָבִי וְקִנִּי
שִׁמְשׁ אֲשֶׁרִי מִיָּדוֹ בְּרָנִים
גָּא הַסִּכַּת וְשִׁמְעַת הַגִּיּוֹנִי
הַט אֲזֻנָּה הוֹאֵל וְתַרְצֵנִי
וַיִּשָּׂאב עוֹד בְּשִׁשׁוֹן מַיִם.

כְּאֲשֶׁר תִּלְמִים יָרִוּ גִּחַת
מִרְבִּיבִים יִמּוֹנְגוּ הָאֲדָמָה צוֹמַחַת
כִּגֹן בְּאֶרֶץ צִלְצִל בְּנִפְיִם
בֶּן יִצְמָחוּ צִמְחֵי רַעֲנָנָה
בְּתִלְמֵי לִבִּי גִיל וְרִנָּה
כִּי יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו עַל יְבֵלֵי מַיִם.

חֲדָשׁ בְּנֶשֶׁר יָמֵי זִקְנֹו
יֹסִיף כֹּחַ וְיִשְׁמֹן יָמֵינוּ
אֲמִין וְרוּעֹו וּפִיק בְּרָכִים
הֶרֶק עָזִיו רַב בְּרֻכָּהּ
פֶּתַח לוֹ מַעֲיֵן אוֹצְרוֹתֶיהָ
וְיִזְוֹבוּ לוֹ כְּפִלְגֵי מַיִם .

עוֹד יַחֲיֶה רַבּוֹת הַשָּׁנִים
יָמֵי עֲנָג דְּשָׁנִים וְהַעֲנָנִים
אוֹר אֲשֶׁרוֹ יֵאִיר בְּצַהָרִים
בְּרַבּוֹת שָׁמַיִם תִּחְוֶלְנָה לְרֹאשׁוֹ
יִשְׁכְּבֶנָּע עוֹד בְּצֻחוֹת בִּפְשׁוֹ
וְהָיָה כְּגֹן רָוָה וּכְמוֹצָא מַיִם .

וְאַתָּה מַעֲיֵן קַח מִנְחָתִי
כְּמַטְא אֲמָרִים אֲשֶׁר הִבֵּאתִי
רָצָה גַּא לְמוֹצָא שְׂפָתַיִם
מִמֶּקוֹר לִבִּי נִבְעוּ הַרְעִיזִנִּים
קַח הַיִּזְנֻקוֹת מִנְּטָע נַעֲמָנִים
הֵלֵא יִשְׁגּוּ עַל נַחְלֵי מַיִם .

בבמה ליום חגיגו שנת **תקע"ב** לפ"ק כסה ענן היגון
 כות קדשו וערפלי התוגה החתילו את משכנו, כי מתה
 עליו צפתע פתחום אשתו אשת בעורים הרבנית המשפלת,
 אשר עמדה לו כל ימי חייה והשגיחה עליו כל הימים אף
 לילות לא נתנה שינה לעיניה, לעמוד על ימינו לשמור
 צריחות גופו, כאשר הזכיר בעלמו טונתה ולדקתה צראש
 חיצורו תשובה מאהבה, והשנר הזה מרר והעליב את
 רוחו מאד מאד ולא יכול להתנחם עד אשר החל לעשות
 ספרו **מלאכת הקדש** וכה דבריו בהקדמתו לספר הלו:

"והיה קשה עלי להסיר הדאבון מכפשי, ותוגה מלצני
 "יומם ולילה ולא דומיה לי, לא נתתי שינה לעיני
 "ולעפעפי תכומה, ויצהלוני רעיוני צתונות כונות וירחתי
 "לנפשי שלא יבצר עלי ח"ו עכבת רוח כי גדל כאבי מאד
 "אשר עוללה לי האשה אשר עמדי חרצעים שנה והיו בעיני
 "כימים אחדים צאהצתי אותה ומתה עלי צפתע פתחום
 "תוך חמשה ימים, ורפואות תעלה חין לה, ולשוא הרביתי
 "רפואות, מאת ד' היתה זאת, ואמרתי אלכה ואשובה
 "ואתנהלה לאפי לרגל המלכה אשר לפני ד' מלחכת
 "הקדש, היא תכחמני ותגיה חשכת עבי רוח כפאה, ואופל
 "לצני תחיר, וגיר עכב על חפולה. — "

והקונטרס הזה בא לאור בשנה הרי"ח ומלא חן בעיני
 כל רואיו כי גדולה תועלתו לכל העושים במלחכת הקודש
 סופרי התורה וכל דורשיה, כי בספר הזה יורה להבדיל בין
 שמות הקדושים ובין שמות אשר כפל בהם הספק אם הם
 קדש או חול, ובחלק לשני חלקים, ובחלק שני ימצאו פלפולים
 צעקין היקר הזה אשר הי' לו עם גדולי הדור ונפרט עם חתנו
 אחמ"ו הרב הגדול **מחר"א שפיין** כרו.

בשנת תקע"ג התאספו אליו בניו וצנרתיו לכחמו על
 חזירת אשתו וידברו על לבו לקחת אשה אחרת למען היות
 לו סוכנת לעת זקנתו ותשרתהו, והוא גם הוא ראה כי לא
 טוב לו היות לבדו מבלי משענה, וייטב הדבר בעיניו
 ויקח אשה חלמנה יחס כלתו את רבקה בת המנוח המושלם
 התורני ר' שמועון לאוואזיץ, כלל מגזע היחוס והמעלה,
 אנשי השם, בכד הגאון בעל המחבר ס' אלי' זוטא ואלי'
 ריבה, אשה כשירה ונכונה, וכל מגמת לבה היתה אך
 לטוב לו ולשמרהו מכל צער וזקן בימי דבחו לדשן עצמותיו
 החלושות ולהמתיק חיותו. אכן רבים שלוחים למקום להפר
 עטת אכזב אכזב! לעוף צוכים בני אדם מגדול להסתתר
 שמה לעת מלוא שטף פגעים, לעת יעבור ים תלחות
 גדולות, הכה רוח מלפני ד' יאל, ושמות המגדל יהרסו
 וכשל עוזר ונפל עוזר. גם הצדיק מוהר"א ר' חשב בלבו
 למלוא מחסה בימי זקנתו בחיק אשתו, והאמין למלוא עזר
 כנגדו, אכן ד' הפיר עצתו! כי אחרי שנים לא כצירים
 הוכתה האשה במכת סכורים, בין יום ולילה ואור עיניה
 חלק הלך לו — חולם בעלה מוהר"א ר' אשר מנעוריו הטה
 את שפמו לסבול תלחות ופגעי החיים צאהבה, נתן גם
 צפעס הזה גוו למכים ואמר:

יחי שמו"ד מבורך על כל מדה ומדה שמוהר"א לנו! —

בשנת תקע"ה הוציא לאור ספרו תשובה מאהבה
 חלק שני על שלחן ערוך אורח חיים, וגם החלק הזה מלא
 חן בעיני כל דורשיו, ישישן בו כל חוקרי הלכות ודינים,
 כי יראם הדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשו איך ירדו
 תהום ים הפוסקים ואיהם הדרך ישכון שם האמת.

בשנת תקע"ח הוציא לאור פירוש נחמד על ההגדה
 שאומרים בלילות ראשונים של חג הפסח בשם מעשה ברבי
 אלעזר פירוש נעים חף כחזה אשר לא שערס הראשונים
 אשר קדמוהו בפירושיהם, פנה דרך לעצמו ואמר דברים
 הכובעים ממקור הדעת והתבונה וכשענים על דברי דז"ל
 כמו שהעיד על זה בהקדמתו שם, וכה דבריו :

„שמעו נא רבותי ! אחרי בספרים בינותי, אשר כבר
 „קדמוני, יושבי שנת תחכמוני, חרפי חריצי ומוריגי, על
 „ביאור פליגי, מה שכוונתי לדעת קדושים, חכמי חדשים,
 „ששו מעי בקרבי, ונתתי שמחה בלבי, חבל לא כתבתי
 „זאת זכרון, לדור אחרון, מה לי להתהלל, אם הי' הדרך
 „ומסולל, וכבר כמוצא שלל, אני מגיד חדשים, אשר לא
 „שערו ישישים ! וכו'. ע"ש. — ”

בשנת תקפ"א הדפיס חלק השלישי מספרו תשובה
 מאהבה על יורה דעה, הכי ככזר השלישי כי זו ימצא
 הדורש תשובות יקרות ורמות על שאלות אשר שאלו אותו
 רבנים גדולים היושבים על כסא ההוראה צעניני יורה דעה,
 והוא מורה דעה מבין שמועה בחריצות שכלו ורוב בקיאותו
 כאשר יראה וישחומם כל החוקר בספרו, וכן כתב לו ידידו
 בעל טעם המלך והוצא בתשובה מאהבה חלק ראשון
 תשובה מ"ז :

„בעניני ההוראה לא ירים איש בלתו את ידו אם לטעם
 „אם לטמא אם לרחק אם לקרב כי דרכי ההוראה לפניו
 „נגלין ! — ”

וכן כתב עליו ידידו הלבני הגדול מו"ה בצלאל ר"ב
אשר בכל חל שוכן: *

„לעולם חין אנו מוצאים הלכה ברורה אם לא יודה
„איש לעמיתו חף כי זעירא לרבא דעמי' מדברנא דאומתי'
„ה"כ כבוד מר מחותני הגאון כרו אשר כל רז לא אנים
„לי' ומתפרסמין הוראותיו ונהירין שמעתתי' כבשני חוני
„המעגל. — "

בשנת תקפ"ה הוציא לאור ספרו חזון למועד מחזה
שדי החזה לעמו דרשות כחמדות מעולפות במוסר ויראה על
חדש תשרי וימי תחנונים ועל חג השמחות, זו הראה כי
גם בימי דבאלו כתו בקרבנו ככחו בימי בערותו בעוד שלהבת
הבחירות בוערת בקרבנו, עוד לא חתם מעיכו הטבור,
עודנו מלא פלגי שמן מליצות משובצות ביופי והפלאה מלאות
מוסר ויראת ד'.

(*) ועיין בתשובה מאהבה ח"ר, תשובה כ"ט.

אם דברנו עד כה מתולדותיו נדבר עתה מדרכי דרשותיו
וצניעות מעשיו, וחמדת מדותיו בפרטות.

עת כי דרש צדיקים מה מאד מלא חן צעירי כל שומעיו,
ונכל פעם נהרו אליו כל העם מנער ועד זקן גדול וקטן
שם הי', ורבים מהחונים על המדינה אם שמעו כי ידרוש
סחרא"ף אז אלו, למקום פ ר א ג למען יטעמו מזון
אמרותיו כי מדבש נעמו. ד' כהן לו מנה אפים קולו הולך
וחזק מאד, צדק פיו עוז רשע דרכו ואיש חן מחשבותיו
וכל דבריו כנחלי אש שלהבת יה, ויכונו אמות הספים
מקולו, והכל משפה לחוץ, מעולם לא לקח עמו גם רמזי
הדרשה, על כח זכרונם השתוממו כל שומעיו, איך הביע
בעל פה דרשות בעלמות אגדות מתלמוד בבלי וירושלמי
סתרי תורה רזי הקבלה ספרי ראשונים ואחרונים הכל הי'
גלוי וידוע לפניהם, ואין שכלה לפני כבודו.

בדרשותיו לא נשא פנים לקצין וגם את הנשיא צעמו
לא הדר בתוכחתו ואמר לעם חטאתו כאשר בלבבו, ויצייר
לעוצרי עבירה את פשעם בצנע שחור בחרט קדרות בחשכת
מעוף ולוקה, ויגל אונם למוסר ועינם האיר באמרי דעת
וצינה, הרחיק להם ציורי משכית הצדקה בעדי עדיים, אך
צדיקים ירשו ארץ ישכנו לעד עליה ורשעים יכשלו וחלופו
ויאצדו, בתוכחות כאלה הסיר לב אבן וצדק פיו המית
רשע.

ובעוד כחות גופו עתקו גם גברו, אז דרש כעשר פעמים בשבוע, אך מאז גופו ה' הלך ודל וחולשת גברה עליו, ומאז דרש אך ציוס הראשון לימי הסליחות צצ"הכ חדשה, ויום אחרי כוס החמישי צצ"הכ מיוז"ל וליל יום הכפורים צצ"הכ קלויז"ז; אך כפלים לתושי' היו דרשותיו אחרי כחצם על ספרו ועטה אותן מחלצות המליצה כי עמו עט סופר מהיר כוטף מור עובר, דבריו מעוהדים מכל סיגי הלשון, ואף כי מעולם לא למד יסודי הדקדוק ודרכי שפה עברית, בכל זאת לא לבד שלא כמלא מעולם בכל ספריו אשר המה יותר מחלף עלים שום שיבוש וחטא כגד הלשון חלח שהרחיב ידיעתו בלשון הקדש וידע כל כתיבותיה ודרכיה כאשר יראה המעיין בספריו *).

ובאשר גדל האיש הזה בתורה ובחכמה, עוד גדל במדות רמות וכשגבות, ואם כל מדותיו היתה הענוה ועל ידה הגיע אל מדרגה העליונה אך היא הורשה לו לומר כל שכיות החמדה תורה וחכמה והיא הזליכה אותו מרום הר חלקים לראות מחזות שדי נפתחו לו ארצות השמים, ומלין לצד עילאה ימלל. כן ארצות כל ההולכים עקב ענוה היא חכמים מעלה מעלה לשם ולתהלה.

כל אדם קיבל בשמחה, עשיר גם רש קיבל באהבה ורעון, הלא את שניהם עשה ד' ? חב ה' לעניים ואל לזלים

(* ועיין מה שכתב בתשובה מאהבה ח"ר כגד המלעיגים על הפייטנים אשר שם הראה גודל בקיאותו בנתיב לשון העברית, ואף בספרו מלאכת הקדש הרבה להראות גודל חקפו בידיעות הדקדוק. ועיין בפלפולו עם הגאון המכוער מו"ה מיכאל בברך זצ"ל אשר שאל צעקן צמס' מגילה ט' א' מאי תרגום שבתנו מקרא; ושם יראה הקורא איך עלה מרום דרכי הלשון, ועיין שם מה שכתב לו החכם מו"ה לייב ייטעלעם נרו ותמלא כועס לכפאך.

לדלים, אם ראה אביון מהר ככמרו רחמיו ומיהר לעזור לו בכל מאדו ורבות פעמים הפריז על המדה וכתן לעני המעט אשר מצא בשק מבלי השאיר לעצמו חף אגורה אחת, ויען שעניי עירו הכירו טוב לבבו לכן קדמו פניו מאשמורת הבקר עדי כללי ערב ובקשו ממנו עזר, וכאשר דלת על צירה כן הסיבו האביונים ביתו, רש ועני כפגשו תמיד במעון קדשו — ולא זו בלבד שהזיל מכספו ופזר כתן לאביונים, עוד הקיף העיר ודפק על פתחי כריזים ואסף כסף לעניי ומרודי העיר. בהגיע עת החורף וקולו אל העשירים: „לכו, עזרו את אחיכם המרודים, חית „ענייכם אל תשכחו, תתנו להם ילקוטון, הביאו עץ וסבכו „ובפרס מפני הקור! — “ וידעתי כי רבות פעמים חזר בחברת שועי העיר על צתי הגדולים לקבץ כדבות, ואסף לחלפים בעד העניים. —

כל מגמת לבו היתה אך אהבת רעים, על זאת המצעה קאחץ וזאת חזן פנתה; ויחשוב כל היום לאמץ קשר האחוה, לחזק ברית אנשים, ורוב ספריו סוצנים על קוטב זה; כמה מאות אויבים הפך לאוהבים, ושרש מקרבים כל שנאה ומשעמה השרש וכלה; אם ראה נגע בבית, זאת המריצה בין חיש לאשתו, אז חיש אך לכל יפשה הנגע והוכיחם במישור על רוע מעללם וכי חטאתם כנגד חלקים, ויטאטא במטאטא השמר כלריב ומלה ויטהר את ביתם.

ובאשר עשה טוב וחסד עם החיים, כן גמל חסד עם המתים כי בעודו נער הביאו חביו המנוח בצרית החברה קדישא גומלי נפש וכן ה' בצריתם יותר מששים שנה, וזה כמו עשרים ושמונה שנה ה' גבאי שלהם ופעל ותיקן הרבה לעובת החברה הזאת.

בבל ירחו ודציקותו צדת ישראל חסב גם חכמים בעלי
דת אחרת, ורבים מגדוליהם היו בעלי צדיותו, ועל ראשם
ידידו אשר חסב כנפשו, אשר הנכבד המפואר מאד המעתיק
הגדול ק. ק. צענואר הערר קארל פישער כי!
והשתדל הרבה לחונכם ולדרוש מוצתם כל הימים כאשר
יראה הקורא בספריו היקרים וצפרע מה שכתב בקונטרס
בסות עינים וכה פתח:

„מיום שעמדתי על דעתי שמעתי את תלכות האומות
שמליכים עלינו שנמצא בתלמוד וציתר חיבורים הרבה נאפה
ושמאה על העמים, ובעבור זה גדלה השכאה בקימה וכטירה
ויתירה גם עלינו גם על התלמודים בבלי וירושלמי, ואפי
וכל ימי גודלתי בין חכמי תורה, הרבה למדתי מרבותי
ומספרי קדש הראשונים והאחרונים יותר מהם, ומתלמודים
ויותר מכלם יגעתי ולא מצאתי שמץ דבר המתנגד לאומות
בזמן הזה, ואמרתי להדפיס קונטרס בסות עינים והוא
לגלוי עינים, לפקוח עינים העורות לידע ולהודיע ולהודע
כי שקר נחלו מאבותם ושגאת חכם שפאונ, ונהפכו הדברים
רבותינו בעלי התלמוד זכרונם לברכה כון לנו ודרו אותנו
להחזיק טובה לכל אדם ואדם שאנחנו יושבים תחתם ושלא
לעשות עול ואון לכל עם ולשון בארץ אף לחלה המזבחים
ומקטרים לכבד השמים ומכל שכן להאומות מכמה דורות ובזמן
הזה. —

ולרוב יקרו כעתק הקונטרס ללשון אשכנזי.

גם מתשובה כ"ו בחלק ראשון מת"מ אשר כתב להאדון המעתיק יראה הקורא איך התאמץ להראות לעיני העמים כי צוה לכו תורתנו הקדושה לדרוש טובתם. האדון הכ"ל שאל אותו אם יש לחלק עפ"י דת תורה בין ישראל הנשבע לישראל חצירו ובין ישראל הנשבע לאחר משאר האומות, ולמען הראות לעיני השמש את אמרתיו אמרות טהורות, ולקדש שמו הגדול העתקתי פה בהערתי מקצת מתשובתו ללשון אשכנזי.

מבל אשר דברנו כקיש איך גדלה אהבתו אל בניו, ואיך עטרם כל הימים בחסד וברחמים! איך בערה בקרבו אש אהבה אל הבנים אשר יצאו ממעיו ומעודו התאמץ לטעת בלבבם שרשי היראה ואהבת השם ולהוליכם על דרך הישר להדריכם על כתיבות התורה והחכמה, ועלימו כטפו שפתיו תוכחות מוסר מאהבה מסותרת, הגשים גשם כדבות כדבות פיו למען יבשילו אשכלות ערבות, כטעי שורק כטעי צאמנים מבפן אדרת — ואם הגיע התור להשיא בנותיו טחו עיניו מראות צחורים עם צרורות כספיהם אם כפשם ריקה מתורה ומוסר — הכסף כל כסף מאתו, זהב כל זהב, אך תורת ד' חפצו וכן יגע למאוד את שאהבה כפשו, צחורים מלאים צרכת ד' רועי אמונה לומדי תורה ואוהבי חכמה יחדיו אללם כצמדים, ואת אשר חפש מאד. — שלש בנותיו השיא לאנשים מופלגי תורה ואוהבי אמת הולכי מישרים.

והרבה

והרצה להם מזהר ומתן, ותמיד מגמתו ושינו עליהם להרבות
אשרם ולהנחיל להם יש. —

במהוגת בניו ובנותיו מלא שעשועו ועונג לנפשו, שם
מלא מרובע מהמית גלי התוגות. אם שבע ביום רובו
וכעס; כלילה עת ישב בסוד משפחתו שכח מרירי הימים
ואנחתו כהפכה לו לנחת, כי בניו השתדלו מאד להמתיק
בום רעל חמתו ולגרש מאתו יגון ואכזה; המה עזבו תענוגי
תכל אך למען יוכלו השתעשע עמו ולהרים רוח הכבדה. *

בעת הזמיר הלך לעתות לשוח בצדה לשאף רוח נח
מריח השדה אשר צרך ד', גם שם מלא עונג וחדוה ברעות
עינו בין ערוגות בשמים וכר כרחב יפה הטבע — פה
התעדן רוחו מאד מאד בהגלות כגלות למחזות עיניו מפעלות
אלהים ולבות ברכותיו אשר טובו משפיע ליצורי חלד, אז
מלא פיו שחוק ולשוכו רכה ויפאר בשפתיו גדולת בוראו
וירכן לדקת יולרו, וישב לביתו.

בהתהלכו ברחובות העיר הקדים לצרך כל אדם גם
גדול גם קטן; ואם פגש אביון, יהודי או אינו יהודי, אז
מיהר להושיט לו חגורת כספו — לבשו הי' נקי, ומעולם
לא

(*) גם אחיו הנכבד המפורסר אחד מראשי מכהיגי קהל פראג הנגיד
בהר"ר ווארף פלעקלם כרו ערר ויגע מאוד לשמח כספ מהרא"ף
אחיו, ויכבדו כבן מבדד אביו, יום יוש שיחר פניו בכני אלוקים
ושאל בשלומו. ישלם ד' לדקמו כפליס למושיה, יראה בניס וב"ב
על גפי מרומי הללסה ויכתלו כבוד וישע רב! —

לח ראה איש שום כתם על בגדו, כתובו כן צרו, נקי
 בפים ובר לבב, מזקק שבעתים ממרמה ותוך, וכן מלבושיו,
 ובר' יוחנן קרא גם הוא למאני' מכ צדו תא ולא חס על
 כספו לעשותם תמיד מחומר יותר טוב וראוי, וכן הלביש
 את בניו להיות לאל ידו.

ומה מאד אהב את מלכו מלכנו הקיסר החסיד והאדיר
 אשר תחת דגל אהבתו כחם, והפורש עלינו ככפי לדקתו!
 רוב דרשותיו מדברות מחובות ומאונות כל איש מישראל —
 לכאור ולעשות ככל חוקות מלכו הצדיק ופיקודיו הישרים —
 בכל לבבנו ובכל מאדנו, ולהתאמץ לעשות הטוב והישר
 בעיניו; ויורה בלקח מוסריו כי ד' נתן חכמה בלב מלכנו
 המפואר לנחות החומות החוכים תחת שבע מישר שבע
 מלכותו על מימי מכוחות, ישפוט עממיו צמישרים, ידן
 ארצות בצדקה, ובתבונות כפיו ינהלם על מעגלי צדק,
 באומץ לבנו עומד צפרץ לכל יפראו חטאים בארץ, תחת
 כל חסדיו נחיה חיים מאושרים, כי הוא זורם מטרות עוז
 צדקה וחסד, יש שכר לפעולת היושר צימיו תצמח האמת
 ויפרח השלום בכל מדינות מלכותו כי רבה היא! — *

בשנת שלש למלכו הוציא מהרא"ף תפלה ופיוט לאור
 להתפלל במקלות, והיא מתחלת:

אנא עזוז ונצור, שמע תפלת נצור, עשו אגודה
 ונצור, ליחדך במחשבה ודבור, להתפלל בשלום המלך. —
 יום

(*) ויאמרו רבותינו התלמודיים ז"ל אם יהיו כל הימים דיו ואגמים
 קולמוסים ושמים יריעות וכל צ"א לבלרין אינן מספיקים לכתוב
 חללה של מלכות שבא' לב מלכים אינן חקר. (שנת י"א ב'). —

יום ה' די אדר ראשון תקס"ו לפ"ק בהתאסף ראשי
קהל יסורן בצית ועדס — רחטה היוי — בפראג, לחוג
חת יום הולדת אדוכנו הקיסר הרחמן יר"ה, דרוש דרש
מהרא"ף דרוש כחמד, ויחל במאמר המשורר המוכתר:

„אספרה אל חק, די אמר אלי, בני אתה, חני
„היום ילדתיך! — “

ובכל מקום דרכה כף רגל מלכנו האהוב הלכה אחריו צרכת
מהרא"ף; כי יצא אדוכנו לקראת אויביו, שלח לפניו
תפלתו לעשות חיל יפולו אויביו ויכוסו משכחיו וישוב בנצר
השלום וצענפי הכבוד ותהלה להיכלו; וכן חתם תפלתו שנת
תקע"ג עת הלכו למלחמה.

„שובן שבויים! חזק בריחי שערי מדינות מלכנו, ילאו
„למלוא הפתח, עד יקראו המלכים יחדיו חיש לרעהו
„לשלום, והיתה כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים לקיים
„צריית השלום, ותמלא הארץ דעה נדק ושלום! — “

הוא הרהיב עוז בנפש בחורי ישראל הנצבאים לבד
וילאו ללחום המערכה לעמוד על כפשו ולחרף חיותם למוט
בעד מלכנו וארצנו, וללחום צדק עוז ואומץ בעד ארץ
מולדת.

באשר שב אדוננו ממלחמה והשפיל גאון הצר, וד' בדים קרן משיחו, ועשו המלכים הצדיקים חגודה אחת להשצית תרופת מלחמה, ולא ישא גוי אל גוי חרב, ולא יקרבו למלחמה לאוס כנגד לאוס, אז פלח מוהר"ף בקול רבה, וימחר בית ד' להשמיע במקהלות עם קול תודה.

יום ה' י"ט תמוז תקע"ד ביום טובה ושמחה הנבחר לחוג ולשמח על ביאת אדוננו הקיסר הצדיק יר"ה, ובאשר שמענו קול מבשר שלום בארץ, דרש מוהר"ף צנ"הככ ישנה וחדשה והתחיל במאמר יחזקאל הרוחה: ואומר לך צדמ"ך חיי! ואומר לך צדמ"ך חיי! (יחזקאל ע"ו) וחתם בתודה ובתפלה, וכה סיים:

ואתה ממעון קדשך הופעת מחמתך, השפעת מניחתך על אדוננו מלכנו הקיסר פראנץ יר"ה, ומברכתך תנך את כל המלכים הגדולים ורוזנים האדירים כדתי ברית השלום. הרבה נח לחלה חיים וחסד, השלום והחיים יחדיו יהיו תמים כל הימים, וימים על ימי מלך תוסיף, והיו ימיו מאה ועשרים שנה! גם יתר נצחות וקליני חכמי מלחמה אשר לחמו ביום קרב, ושרי חורי ארץ וסגנים ושרי המדינות וכל מאוי וטובת הקיסר יר"ה בולם ילחיו וישכילו ויזהירו כזוהר הרקיע וככוכבים לעולם ועד ויוסיפו שנות חיים ושלום."

בשנת תקפ"א עת שבו שרי נצחות אדונינו עם חיליו מארץ נעאפעל ופיעאפנט וייסרו את המורדים אשר קמו

קמו כגד מלכם וכמו העמים לשמוע בכל אשר יצוה עליהם
מלכם והשציתו החופאים מן הארץ, אז דרש מוה"ר א"ף
פעמים הראשון צב"הכ מיי"ל על השמועה כי שבתה
המלחמה בארץ כע"פ פ"ל וכי גברו ידי מלכנו על אנשי זדון
אשר קמו כגד משיחם, ודרש על מאמר צה"לים: מי
האיש החפץ חיים וגו' בקש שלום ורדפו!
ופעם השני צב"הכ קלוי"ז כאשר שמענו משלום ארץ
פ"ע א"ת ט, ופי' כלו הזדים ופוראי פרץ.

גם זכה לדבר עם מלכנו פעמים, וכשאין חן וחסד לפניה, ומלכנו הרחמן הצטיח לו שיסמור לו חסדו עד אחרית הימים, וכל פעם שזכה לדבר עמו, היתה בקשתו לחסות בטובו אמונת בני ישראל ולפרוש על היהודים כנפי אהבתו.

בראשית ירח אדר שני תקפ"ז מלאו תוגה ואנחה את לבבנו, תזכיר ואזכיר נשמעה בכל ארצות אסטרייך על קול מבשר דע כי חלה אדונינו המלך! — כל העם כאנחים, קודר הלפפו, גם העיר פראג עטתה חשכת היגון וערפל חתולתה, כחלי כהרי דמעות שטפו בקריה, עברו על גדותיהן, מקדשי ד' נפתחו, שמה כהרו בתשואות המון, וזרחשם מזהרא"ף להתפלל בעד מלכם, וכה זכה והתחנן :

"הנה אכחנו צוכים ומתחנכים לפניך, קבל נא את
 "דמעוטינו, ורפא את אדונינו הקיסר החסיד פראנץ
 "וזכור נא את אשר התהלך לפניך באמת ובלב שלם, אוהב
 "חסד ומשפט, הטוב והישר הוא עושה הוסף ימים על ימי
 "מלך, והאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים וזכור את
 "הטוב ואת החסד אשר הוא עושה עם העמים המסתופפים
 "תחת ללו, כל חלק תזכור היום ברחמים, והאר עיני
 "הרופאים המתעסקי עם אדונינו הקיסר החסיד פראנץ
 "ויר"ה שיתכבדו עמו ברפואות טובות מועילות ולא מזיקות
 "שום נזק כלל; ואם ח"ו נצר החלי עד שלמלא מזר
 "ואמרו הרופאים: כואש! הכה ממך ד' לא יבצר מאומה
 "ולא יפלא שום דבר, וצידך כח וגבורה לחזק ברכים
 "בישלות ולרפא החולים אשר הגיעו עד שערי מות ולהעלותם
 "משערי מות לחיים טובים. ובזכות מזמורי תהלים שאמרו
 "לפניך תשמע תפלתנו וזכות דוד המלך יגן בעדנו לקבל
 "תפלתנו, אמן. — "

ובן שמע ד' את תפלתנו, ראה את דמעוטינו ושלח
 רפואה אל אדונינו המלך, והפך אכלנו לשמחה ואכחתנו
 לרכה. כמעט צח המצטר שלום בריאותו והנה העיר
 מודרא"ף כיכדו היגון לשמחה וישר שיר תהלה ותודה
 לאל עליון אשר שלח עזרו ופדה את מלכנו ממוקשי מות (*).
 עוד

(*) גם אנכי העירומי כימורי ושרתי שיר הגיון לבי על אשר עלתה
 ארובה לאדונינו מלכנו. בדפס נפראג ה' תקפ"ו לס"ק.

עוד פלה פיו לשיר תודה ושמחה שהחיה ד' את מלכנו
 וכי רפא את שבדנו, עוד חלק שירי תודה בין מאהביו
 רחוקים וקרובים אשר שמחו בשמחתו, והנה חבה! כזה ד'
 המותה לחסידו! ערב חג המצות תקפ"ו נפל על ערש דוי,
 וחליו מהר תקף עליו מבלי יכול עוד לספר ליל ראשון של
 חג המצות מעשה זאת אבותינו ממארים; מחלתו הלכה
 הלך וגדול ולשוא הרבו הרופאים רפואות רפואות, תעלה
 אין לו, אכן חושי עודם היו עובים וקימים עד שעה
 האחרונה. וידע בגפשו כי קרבו ימיו למות, וכי פקודת
 כל אדם יפקד עליו, אז כהן תודה לאלהים על כל
 הגמולות אשר גמל אתו מיום היותו על האדמה. ואל בן
 זקוניו בר חכים הוא לו ה"ה דודי הקטן הנכבד ר' אברהם
 מאיר יחי' דבר וזכה;

„אתה בני אהובי! לא עזבתי מימך, מעורך היית
 „מסתדל להגעים את חיי ולהדחיק ממני כל צער ויגון,
 „קשה עלי פרידתי ממך; אך מה לעשה? מד' יאל הדבר!
 „דע, לא עזרתי מעולם עבירה בפועל זולת מה דאז"ל
 „שאין אדם יכול באשר הוא אדם קרוץ מחומר — בכל
 „העיר לא יוכל אחד לאמור שיש בידי אגודת כסף אחת
 קנינו; כל חובותי שלמתי. "

ביום החמישי לימי החג אמר לבנו הכ"ל שיכסוף לראות
 חתנו חא"מ הרב מוהר"ר איצק שפיין כרו והוא לא חימר
 לשלוח בעדו, אכן בערם בא, והנה חמיו מוהר"א חלף
 הלך לו אל ארץ הנצחית. יום הששי לימי החג אמר:
 היום חלך לדרכי בית עולמי! היום הגיע עת קאי! —
 שעה התשיעית קודם להרים היתה והוא הציג אומר: כל
 הבוטח

הבועה גד' חסד יסובבנהו! — עוד מעט — ואיכנו —
כי נקח אותן אלהים — יהי' שם ד' מבורך! —

ויבוע מוהרא"ף בן שבעים ושתיים שנים ושמה חדשים,
ויאסף אל עמיו, מי גבר אשר כל ימי חלדו הקדיש כמוהו
לעבודת ד', מי אשר משחרות ומכווער יעד את נפשו
להגות בתורת ד' לפעול ולעשות חיל לטובת מין האנושי
למען הרבות אושר רעיו ולדרוש טוב לעמו? — הן איש
כזה יוכל הצטלב השקט ושליו לקרחת יום המות, כל
יירא מקרץ, בדעתו כי מילא חובותיו וחי כפי חוק תעודתו-
הלדיק מוהרא"ף יהי' רועה נאמן לעדתו — ארבעים ושלוש
שנה יהי' רועה את עמו על נאות המוסר, והנחם על מימי
התורה ויראת ד' — חומה בצורה יהי' לאמונה, חומה
וצריח לכל יעלה המון פריצים להרוס ארמון ד' — חוסן
יהי' לעיר פראג, עופל ובחן לכל יעפילו רשעים בני
בליעל להדיח את יושביו לפתות ישרי לב. אם ראה בן
ד' עולים שמיר ושית שרשי מר פורים ראש ולענה אנשים
המעבירים את העם מדרכי ד' אל מיהר לשרש קץ ודרדר
סלונים מבאיבים, זרון ורשעה, ויחמום כנן שפו חטאת
השרש וכלה חדק ושמיר לכל יעלו אחריהם ספיחי עון
וחטא! — רבות מדורות שבעה נפשו למען קדש שם ד'
באהבה מאז ישב על כסא דין בין יושבי שבת תחכמוכי
חרשו חורשים להרבות עצבות וחרונו ולמסול ביין רעל
כוסו רויה; על משכנם בלילות הרו עמל ויגון ויולידו לו
עצב וכעס טמנו לו פחים למען ילכד — חכן לשוא הרבו
לו פלעים חנם, ושמו לבבו למטרת חילם חיצ לשונם
להאדיב את נפשו — לשוא עמלו הבוכים לבנות לו
חרבות — ! חזן מאסו, היתה לראש פכה, הוא עלה על

בפי גרומי הכבוד, והם הלכו הלוך וחסור ותאכלם אש
הקנאה. —

עזרה ישקוט יכוח, רוחו למרוס תמריח מאחזת פני
כסא ותשבע בללחות! — יום שביעי לחג הפסח הוצא
גופו הטבור למנוחתו אל קבר אבותיו ויקברוהו כל עם ד',
יותר מששת אלפים יהודים הלכו אחרי מטתו. — קינה
וכהי נשמע בערי ישרון ובכל מקום אשר הגיע שמע גויעת
במחרא"ף, אלל גדול ליהודים, בכי ומספר בכל ערי
ישראל, וכל הרבנים קרובים ורחוקים ספרו אותו מספר
מר. *

בוחי בשלום כפש צדיק! שם צגן אלהים צין מלאכי
לצאות את מתהלכת שמה תרוי דודים, תתענגי על רב
טוב אשר השפעת בתבל החילוף, פרי מעלליך תאכלי,
השקיפי מבין חרכי עדן ותשחקי לכל הבלי יצירי אדמה
קרולי חומר, תביטי אוהביך ודמעתי על לחים כחכמים
ומתיפחים עליך, מצלי שום על לב כי טוב לך עתה
מאז — עד תופיעי עלימו ממרומים ותזכרם שיחדש היוצר
רוח כבון בקרבם למען יבזון בשיבה, דשנים ורעננים
יהיו. —

ואלה

(*) גם כיכורי כהן לאכל ועוגני לקול זוכים, וקוננתי קינה אשר
קראתי בשם אלון בכות כדפס בפראנצ בטה זו.

ואלה דברי מהר"א"ף האחרונים אשר מצאנו
בתכריך כתביו.

”מי שאהבני בחיי יספדני במוותי

”מי שאהבני בחיי יתעסק בקבורתי

”לקבור אותי אצל קבורת אבותי ואשתי ראשונה.”

וזאת נוסחת המצבה.

מצבה הזאת אומה לאלעזר בן הישיש הנכבד ירא את
אלקים מרבים התורני המושלם כהר”ר דוד פלעקלס ולה”ח

בשכחים ותוארים והלולים

אין יתרון לדורות לאלעזר

סשריו וחבוריו לזכרון

עדי אסירי התקוה ישובו לכצרון

ינוח ויעמוד עם ישיני חברון.

„ואתם בני וננותי אל תתענו ציוס — יאהרצייט —
זאל תתקופטנו בעצור הקדיש, למדו בעדי משניות, אמרו
מזמורי תהלים, וכן מכל תלמידי יצ"ו בכל המקומות חבקש
שיאמרו בו ציוס קדיש וילמדו פרק א' משניות — וכל
הנקרא בשמי אל ישנה שמו הן בכתב עברי והן בכתב
ולשון אחרת — ואתם בני וננותי וכל זרע זרעי עד סוף
כל הדורות, גדלו צניכם על הגמרא והפוסקים, מנעו
צניכם מן המקרא, והזהרו מאד שלא תלמדו את צניכם
ספרים המלקטים ספרי חכ"ך — אם תאבו ושמעתם אז
עוז לכם כל הימים, דברי חזנים אלתעזר פלעקלם.“

ספריו היקרים אשר עודם בכתב הקמו המה תשובה
מאהבה חלק רביעי על ש"ע חפן עזר, זכר עולם,
חיבור נעים על מגלת אסתר. ועוד כתבים רבים על
גפ"ת אשר אינם נכונם סדר ככון וישר, ואם יק"י חללים
עמנו ויעזרנו אז גו'א"סם לחור אחד אחד.

צורת פני מדרא"ף כה הצייר האמן הצמוד המשכיל
כ"ה שמואל ארקעלעם והכל מודים לו שהפליא לעשות
הצורה הזאת, וכמים הפנים לפנים כן פני הצורה לפני
מדרא"ף שנה לו, כה חל השערה ולא יחטא, ומי אשר
חשקה נפשו לקחת תואר זה ממדרא"ף יוכל לקנותו חלל
הנכנר כ"ה מאיר צבי שמעלקא יל"ו, וחלל מוכר ספרי
אשכנזי — העררן ענדערס — נדחוב יעזובו ע"ל. —

וואס אסער כתבתי על צורת פני אדוני איז זעלה"ה.

מה יקרת לי, צורה גבירה!
גאהבת מפז מפנינים יקרת
ימיני תחבקך אשקך עולמים;
הלא את תמונת אבי זקני,
אנצרך באישון פת עיני,
אשמרך עד אחרית הימים.

אשימך מועל ראש מפותי,
בחדר משכבי בפנים ביתי.
בשכבי ובקומי אחזה פניך;
בל אהן שנה לעינים,
עד אשקך נשיקות רבותים;
בהקיצתי אגיל לראות תמונתך.

צוק העתים אם ירדפני,
שבחת הפגעים אם תשטפני,
עינך תבריק לי — תחלת ותקנה;
ואם מקורם תשפר נחלתי,
תזמן משחק מפז לעמותי,
שפתיה תטפנה: כל ספות הרות!

בְּכָל דֶּרֶכִי אֲבִיטָה מִרְאָה,
בְּכָל מַפְעָלִי אֲרָאָה תִּצְרֶה,
בֶּל תִּלְוִי מַעֲיָנִי גִצָּח;
אֶת הַיִּשְׁרֵי אֶרְחִי לְצַדִּיק,
תִּפְנֵי דֶּרֶכִי מִשְׁמִיר וְחֶדֶק,
קֹדֶשׁ תִּתֵּנִי לִי כְּצִיץ עַל בֹּצֵחַ.

וְאִם מַעֲדָנוֹת יָבוֹא הַקָּרֶץ
וְאֵלֶךְ בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ
עוֹד, תִּמְוֹנָה! עָלֶיךָ אִשָּׂא עֵינִי
מִרְאָה תִּלְוִנִי אֶרֶץ הַחַיִּים
צִוְרֶתְךָ תִּשְׁלַחֲנִי מִרוֹם שָׁמַיִם
וּבְאִפֶּל מִשְׁכָּנִי תִשְׁכְּבִי עַל יְמִינִי. —

אלה תולדות איש חלדים וקולותיו! רבת לדוהו מעוריו
החורשים, חכן לא יכלו לו. ואתם מאהביו! עליכם תטוף
מלתי, זכרו תורת אהבכם, שקדו על ספריו, הגו בחבוריו
לכל יסור מלצנכם זכרון אלעזר נחם. —

Cleasár Flekeles,

unter Verurtheilung in Prag.

Prag, den 18. August 1845. Unterschrift des 27. April 1846.

Jahrbuch

der

Jüdisch-Literarischen Gesellschaft.

(Sitz: Frankfurt a. M.)

X.

—
1912-5673

I. Rabbi Eleasar Fleckeles. Von *S. H. Lieben* in Prag.

Frankfurt a. M.

J. KAUFFMANN.

1913.

Buchdruckerei Louis Golde, Frankfurt a. M.

Rabbi Eleasar Fleckeles

Von

S. H. Lieben in Prag.

Rabbi Eleasar Fleckeles erblickte im Jahre 1754 zu Prag als Sohn des hochangesehenen Gemeindevorstehers David Fleckeles und dessen Gattin Chaje Sarah das Licht der Welt. Sein Vater hielt seinen Stammbaum in hohen Ehren, den er durch neun Generationen bis auf den Historiker, Mathematiker und Astronomen David Gans einerseits, auf Rabbi Heschel, den Krakauer Meister talmudischer Wissenschaft, andererseits zurückführte. Auch bei der Wahl seiner Lebensgefährtin hatte David Fleckeles die Mahnung unserer Weisen befolgt, vornehmlich auf Familie und Abstammung der Erkorenen zu achten. Chaje Sarah zählte den berühmten Prager Prediger und Schulrektor Efraim Lenczyz²⁾ und den hohen

1) Zur vorliegenden Biographie benutzte ich das im Drucke vorliegende: biographische Material, vor allem die vom Enkel El. Fleckeles' herausgegebene Biographie *חיי אבא* (Prag 1827), die von demselben Verfasser stammende Biographie des Schwiegersohnes El. Fleckeles', Isak Spitz, *אבא וזמנו*, ferner die im Volkskalender von S. W. Pascholes erschienene Abhandlung Gutmann Klemperers über „Das Rabbinat zu Prag“, die kurze Notiz im Orient 1840; ferner Akten und Bücher des Archivs der israelitischen Kultusgemeinde Prag, endlich das in der Prager Universitäts-Bibliothek aufbewahrte Epistolar Karolus Fischers. Auch die Schriften Eleasar Fleckeles' bieten manche wertvolle biographische Ergänzung. Dagegen blieben die mir von mancher Seite in Aussicht gestellten Materialien gänzlich aus. Die Werke R. Eleasar Fleckeles' werden nach der ersten, der Prager Edition zitiert, und zwar *אמרי אלהים* als *א' ב' ג' ד'* und *קול אלהים* als *ה' ו' ז' ח' ט'*.

2) Den Stammbaum hat David Kaufmann (MGWJ 1893 S. 378) veröffentlicht. R. Eleasar Fleckeles zitiert häufig Efraim Lenczyz und Meir Pereles als seine Ahnen, vgl. *א' ב' ג' ד'* am Ende der *אמרי אלהים* und *ו' ז' ח' ט'*, wo er schreibt: *הנה כיצד הוסיפו קטן האבא בכל עולות אבות*. In *א' ב' ג' ד'* schreibt er: *אמרי אלהים קטן אבא ואם אבא דוד המלך המצאנו בזה המלך אבא משה קטן*; vgl. weiter *א' ב' ג' ד' ו' ז' ח' ט'*.

Rabbi Löw zu ihren Ahnen; Rabbenu Ascher steht nach der Ueberlieferung an der Spitze ihrer Ahnenreihe. Die Stammbäume der Eltern Eleasar Fleckeles' zählen viele hervorragende Gelehrte sowie viele verdiente Gemeindevorsteher auf, von denen nur R. Eleasar Pereles, R. Meir Pereles¹⁾, R. Wolf Fleckeles²⁾ hier genannt seien. So erscheint Eleasar Fleckeles als Träger grosser Traditionen, als Nachkomme der bedeutendsten Meister der Halacha und Agada geradezu prädestiniert zu ausserordentlicher Beherrschung und Bereicherung der jüdischen Wissenschaft.

Sein Vater David Fleckeles³⁾ war selbst zehn Jahre lang Schüler des damals anerkanntesten Prager Gelehrten Rabbi Meir Fischel Bumsa gewesen, hatte selbst gelehrt und hatte für die Jünger der Talmudschule stets ein offenes Haus. Nach der Vertreibung der Juden aus Prag (1745) war er nach Kunstadt und Burgkundstadt gezogen, wo er sich bis zum Jahre 1748 aufhielt; er war für die damalige Zeit sehr reich, denn bei der Hochzeit seines Sohnes Eleasar besass er ein Barvermögen von mehr als 15 000 fl. David Fleckeles zeichnete sich durch einen besonders gottgefälligen Lebenswandel aus und erwarb sich als Gemeindevorsteher und Mitglied⁴⁾ der Chewra Kadischa auch um die Allgemeinheit grosse Verdienste.

David Fleckeles liess seinen Sohn Eleasar in dessen frühester Jugend bereits in allem unterweisen, was ein jüdischer Junge seiner Zeit nur lernen konnte, er nahm ihn alltäglich zum Gottesdienste mit und hier war es, wo Eleasar seine ersten bleibenden Eindrücke sammelte. Es erinnert an das Beispiel eines berühmten deutschen Dichters, wenn wir hören, wie der kleine vierjährige Knabe einst von einer Derascha in der Altneuschul nach Hause kam, sich in den Tallis hüllte, einen Tisch bestieg und

¹⁾ Der Verfasser der *ספר דברי חיים*.

²⁾ Vgl. *חומ"ט בראשית פ"ג כ"א ד"ה ר' דוד*.

³⁾ Die biographischen Notizen über David Fleckeles sind enthalten in der ersten Trauerrede in *אגודת דוד ורחל*.

⁴⁾ Im *מנהג התקנה* der Prager *ה"ק* wird erwähnt, dass auch viele Vorfahren R. Eleasars *זקנים וקדושים* Altmänner und Vorsteher der Chewra gewesen seien. Altmänner sind die Mitglieder mit aktivem Wahlrecht, ein Grad, den nur ein Verheirateter nach 15jähriger Zugehörigkeit zur Chewra erlangen kann. Wer 3 Jahre *זקן* ist, erlangt auch das passive Wahlrecht.

eine „Derascha“ hielt, die in die Worte ausklang: „Wenn ich einmal gross bin, will ich auch in der Altneuschul darschonen“¹⁾.

Von seinem sechsten bis zu seinem zwölften Jahre²⁾ genoss er den Unterricht des Rabbi Mosche Katz Rofe, dem er Zeit seines Lebens rührende Dankbarkeit und Anhänglichkeit bewahrte und dem er im Jahre 1792 einen ergreifenden Nachruf hielt; durch die Aufnahme dieser Trauerrede in seine Sammlung von Deraschoth setzte er dem geliebten Lehrer ein ehrendes, unvergängliches Denkmal³⁾. In seinem zwölften Jahre führte sein Vater ihn seinem einstigen Lehrer R. Meir Fischels⁴⁾ zu. Zwei Jahre lauschte Eleasar den Vorträgen dieses scharfsinnigen Gelehrten; es war eine Zeit harter Arbeit, denn er musste Tag und Nacht rastlos arbeiten, um die geistreiche Dialektik seines Lehrers ganz zu erfassen. Dreizehn Jahre alt, kam er an die Schule Ezechiel Landaus, hier verblieb er 10 Jahre und wurde dank seiner ausserordentlichen Begabung und seinem unermüdlichen Eifer der Lieblingsschüler und Hausgenosse dieses bedeutendsten Lehrers der damaligen Zeit⁵⁾. Aus der Zahl seiner Studienkollegen hebt er ganz besonders Rabbi Michel Austerlitz Halewi hervor⁶⁾. In seinem 17. Jahre heiratete er Esther, die Tochter des angesehenen und gelehrten Jomtov Bondi, des Sohnes des ob seiner Gelehrsamkeit und Askese gefeierten Abraham Bondi, des Freundes R. Jonathan Eibenschütz' und Antipoden Ezechiel Landaus. Durch diese Heirat erstreckt sich die Verwandtschaft Eleasar Fleckeles' neuerdings auf eine Familie von altem Ruf und Jichus. Seine Frau brachte ihm

¹⁾ וְהָיָה אִתִּי S. 10.

²⁾ Die folgenden biographischen Daten sind zumeist den Einleitungen zu ג'א"ה und ג'א"ה entnommen.

³⁾ קדמה חדש ג'א"ה.

⁴⁾ Um die Bedeutung des ausserhalb Prags viel zu wenig gekannten Meir Fischels zu kennzeichnen, sei eine Stelle aus dem Nachrufe, den ihm Ezechiel Landau hielt, angeführt. Er sagte: וְהָיָה אִתִּי כְּשֶׁנֶּחֱמָה לִי הָיָה שִׁמְחָה בְּכִלְיוֹתָי וְהָיָה אִתִּי כְּשֶׁנֶּחֱמָה לִי הָיָה שִׁמְחָה בְּכִלְיוֹתָי. Vgl. בן משה. . . וְהָיָה אִתִּי כְּשֶׁנֶּחֱמָה לִי הָיָה שִׁמְחָה בְּכִלְיוֹתָי S. 32.

⁵⁾ Wie sehr Ezechiel Landau Eleasar Fleckeles schätzte und liebte, zeigen die Überschriften der vielen Responsen, ganz besonders auch seine Approbationen zu Fleckeles' ג'א"ה. Fleckeles vergötterte seinerseits geradezu seinen Meister, vgl. besonders die beiden Trauerreden, die er ihm hielt, in קדמה חדש ג'א"ה.

⁶⁾ Vorrede zu ג'א"ה.

eine beträchtliche Mitgift zu, sodass er mit dem grösseren Zuschusse, den er von seinem Vater erhielt, frei von allen Nahrungssorgen seinem Studium leben konnte. Doch bald erreichte ihn das Unglück; er verlor sein ganzes Vermögen und geriet in unsäglichste Not. Er schildert selber, wie es ihm oft am Notwendigsten fehlte und wie er dabei noch von den Steuereinnehmern drangsaliert wurde; dazu kamen noch Gehässigkeit und Verfolgungen seitens einiger unwissender Gemeindemitglieder, die ihm seiner Gelehrsamkeit und Frömmigkeit wegen feind waren. Das alles verleidete ihm den Aufenthalt in seiner Vaterstadt und er sah sich nach einem anderen Wirkungskreise um; so kam es ihm sehr gelegen, als ihn im Jahre 1779 die alte angesehene Gemeinde Kojetein in Mähren, zu der auch Tobitschau gehörte, zu ihrem Rabbiner erwählte. Dieser neue Wirkungskreis konnte ihn jedoch nicht befriedigen; gab es auch in Kojetein Talmudgelehrte, so fehlte es dort doch naturgemäss an hervorragenden Autoritäten, deren Umgang er in Prag in so reichem Masse genossen hatte. Schmerzlich empfand R. Eleasar auch die weite Entfernung von seinem vergötterten Lehrer R. Ezechiel Landau. Der Briefwechsel mit ihm war wohl, wie die Responsenssammlungen beider bezeugen, ein sehr reger, aber er konnte, zumal bei der schlechten Postverbindung, den persönlichen Verkehr nicht ersetzen. Besonders hart traf es ihn, dass er in dem Städtchen, wo er des Verkehrs mit seinen Lehrern und Genossen entraten musste, nicht einmal eine Jeschiwa halten konnte; die Gemeinde war zu schwach, um den Unterhalt der Schüler bestreiten zu können. Unter diesen Umständen kam ihm die Botschaft recht gelegen, dass er zum Mitglied des Rabbinate seiner Vaterstadt gewählt worden sei, zum Appellanten oder Oberjuristen, wie der offizielle Titel der Mitglieder des *בית דין גבאי* lautete. Am Sabbath, dem Neumond des Monats Ellul 5543, hielt er in Kojetein seine Abschiedsrede, in der er der Gemeinde herzlich für alle Liebe und Freundlichkeit dankte, die sie ihm entgegengebracht habe. R. Eleasar war sein Aufenthalt in Kojetein von grossem Nutzen gewesen. Wohl soll er in seiner Kindheit den Wunsch geäussert haben, dereinst auch zu „darschenen“, aber diese Sehnsucht muss ihm bald vergangen sein. In der Schule der Meister talmudischer Dialektik und halachischer Dezision,

Meir Fischels und Ezechiel Landau, hatte er die Predigt geringer einschätzen gelernt. Die Kojeteiner, die ihrem jungen Rabbiner in allem und jedem entgegenkamen, die ihn so sehr mit Beweisen von Ehrfurcht und Liebe überhäuften, dass er sich noch häufig in späten Jahren dankbar seines Aufenthaltes unter ihnen erinnerte, wollten auch alle bei ihm lernen. Das brachte R. Eleasar in Verlegenheit; denn die wenigsten Gemeindemitglieder konnten seinen talmudischen Vorträgen folgen; andere Vorträge, moralisch-ethische Buss- und Erbauungsreden zu halten, glaubte er nicht fertig bringen zu können, — vielleicht dünkte es ihm auch etwas unter seiner Würde. Er berichtet, wie er im Zweifel gewesen sei, ob er den Leuten eingestehen solle, dass er das Predigen nicht verstehe, oder ob er es doch versuchen solle. Er entschied sich für den Versuch; ausschlaggebend war dabei die Erwägung, dass es wohl früher als richtig angesehen worden sei, eigens Männer für die *דוֹרֵשׁ*¹⁾, die religiöse Zurechtweisung, und andere für die *הַחֲמֵשׁ*, die Entscheidung in religionsgesetzlichen Fragen, anzustellen, von denen gewiss dem *בֵּל הַחֲמֵשׁ* dank seinen umfassenden Studien und seinen notwendigen Kenntnissen die höhere Stufe zukomme, in der letzten Zeit sei jedoch diese reinliche Scheidung verwischt worden, ja man gehe so weit, einen, der das ungelehrte Volk, die Frauen und Kinder durch seine Reden zu fesseln verstehe, gleich auch als einen Kenner der Halacha anzusehen, ihn zum Rabbiner zu wählen, und wenn er auch vom Schulchan Aruch nichts verstehe. Unter solchen Umständen musste R. Eleasar fürchten, dass seine Gemeindemitglieder den umgekehrten Schluss ziehen und ihm, wenn er seine Unfähigkeit als Redner und Prediger eingestehe, auch die Fähigkeit als *בֵּל הַחֲמֵשׁ* absprechen könnten, und darum entschloss er sich, das Predigen zu versuchen, wenn er auch weder praktische noch theoretische Uebung darin hatte. Und das Unerwartete traf ein. Seine Zuhörer waren von seinen Reden begeistert, hingerissen, sie hörten ihm stundenlang zu und ermüdeten nicht. Die Vor-
 sehung hatte durch eine sonderbare Fügung das in R. Eleasar
 Fleckeles schlummernde, ihm selbst ganz unbekannte Talent

¹⁾ Ausser in der Einleitung zum 'x n'7 stellt er diese Forderung der Trennung von Prediger- und Rabbiner-Amt an mehreren Stellen auf, vgl. 'x n'7 in 'x n'7, und sagt: *בֵּל הַחֲמֵשׁ וְהַדוֹרֵשׁ שְׂוֵהִים הֵם*.

geweckt; sein Ruf als Volksredner im besten Sinne des Wortes hatte sich schon während seines Kojeteiner Aufenthaltes weit verbreitet. Wenn er auf der Durchreise eine Gemeinde berührte, so liess man ihn nicht wegziehen, ohne dass er eine Gastpredigt gehalten hätte¹).

¹⁾ Vgl. ה' חדה ל'.

R. Eleasar gar einmal im heiligen Feuer die Türen der Bundeslade aufriß¹⁾, da ging ein Beben durch die ganze Gemeinde, man fühlte förmlich die Nähe Gottes.

So darf es nicht wunder nehmen, wenn wir hören, dass bei den Deraschoth R. Eleasars die Prager Synagogen dicht gefüllt waren, dass kein auf der Durchreise befindlicher Glaubensgenosse es unterliess, seine Derascha zu besuchen, dass die Juden aus der weiteren Umgebung Prags oft drei Tage, von Freitag bis Sonntag, in Prag verweilten, nur um seine Predigt anzuhören.

Doch kehren wir wieder zu unserer unterbrochenen Erzählung zurück. Am 10. Elul 5543 hielt R. Eleasar Fleckeles seine Antrittsrede in der Prager Altneuschul in Anwesenheit des Oberrabbiners Ezechiel Landau. Ezechiel Landau förderte auch jetzt seinen Schüler, wo er konnte. Er gestattete ihm vorerst, eine Jeschiwa zu errichten, er liess sich auch gelegentlich von ihm in der Abhaltung einer Derascha vertreten²⁾. Und so stand R. Eleasar plötzlich mitten in einer Tätigkeit, die fast übermenschliche Anstrengungen erforderte. Er hielt alljährlich ungefähr zehn Deraschoth in allen verschiedenen grossen Prager Synagogen, musste viele Gelegenheitsreden halten, lehrte täglich einige Stunden die Hörer der Jeschiwa, hatte als Mitglied des Oberjuristenkollegiums ziemlich viele Pflichten, betätigte sich gemeinnützig³⁾, unterhielt einen regen balachischen Briefwechsel mit den namhaftesten Gelehrten und fand dabei noch Zeit zu häufigem persönlichem Verkehr mit den angesehenen Gelehrten⁴⁾, die sich um ihn scharten. Und all diesen Verpflichtungen, die er zumeist freiwillig übernommen, blieb er bis an sein Lebensende treu. Um Beschäftigung brauchte ihm nicht bange zu sein; schlimmer stand es mit den Einnahmequellen. Die Prager Ober-

¹⁾ Vgl. ח"ב ס' רמ"א.

²⁾ Vgl. die 15. Rede im ח"ב ס' רמ"א und ח"ב ס' רמ"א.

³⁾ Er war selbst sehr wohlthätig, sammelte für Arme (דבר אמת 25 f.) war ein gesuchter Baal Tefilla, eifriges Mitglied humanitärer Vereine, speziell der Chewra, Förderer des Teplitzer Hospitals für Juden; von einzelem wird noch weiter die Rede sein.

⁴⁾ Vgl. z. B. die vielen Bezugnahmen in den Briefen von Prager Gelehrten auf persönliche Unterredungen, speziell ח"ב ס' רמ"א, ח"ב ס' רמ"א, ח"ב ס' רמ"א.

juristen empfingen keinerlei Besoldung; sie waren einzig und allein auf die Akzidentien angewiesen, die ihnen von Trauungen, Ehescheidungen, Chaliza u. dgl. zufließen, waren also materiell nicht gut gestellt. Dazu kam noch, dass auch die Jeschiwa ihren Leiter manches materielle Opfer kostete; doch alles das ertrug unser R. Eleasar leicht, hatte er doch Gelegenheit, mit gelehrten Freunden gemeinsam das Gesetzesstudium betreiben zu können. Zu den Gelehrten, die sich um ihn scharten, gehörten vor allem R. Leb Fischels¹⁾, Juda Ansch, Baruch Jeiteles, Gabriel Fischels, Bezalel Ranschburg, Juda Jeiteles und der Zensor Karolus Fischer.

Bezalel Ranschburg oder, wie er offiziell heisst, Daniel Rosenbaum war sein intimster Freund, sein ständiger Berater, der ihm über manche Kummernis und Sorge hinweghalf²⁾. Der merkwürdigste aus dem Freundschaftskreise ist unstreitig der k. k. Zensor und Translator in hebraicis Karolus Fischer. Welch innige Freundschaft ihn mit unserem Rabbi verband, ersieht man aus der in der Prager Universitätsbibliothek aufbewahrten Sammlung von Briefen an Karolus Fischer, die mehr als 30 Briefe Eleasar Fleckeles' an Fischer und die Konzepte zahlreicher hebräischer Briefe Fischers an Fleckeles enthält. Diese Briefsammlung enthält neben Briefen über jüdisch-wissenschaftliche Themen auch viele Freundschaftsbriefe. Da wird des langen und breiten verhandelt über Namensabkürzungen, über den Begriff der *נתינת*; über die angebliche Verhöhnung des Stifters der christlichen Religion durch die Juden in der sogenannten „Nittelnacht“; die Freunde leihen einander seltene hebräische Bücher, zu Purim schickt Fleckeles dem Zensor ein kleines Geschenk, der Zensor pflegt am Purim sein Gast zu sein, auch kleine hebräische Gedichte widmet Fleckeles dem Zensor. Dieser kommt auch

¹⁾ Der grosse Sohn seines grossen Vaters R. Meir Fischels, über dessen Tod R. Eleasar Fleckeles, der ihm die Leichenrede hielt, in *ח"ס ס' ר"ו* mit den einleitenden Worten: *קרב שבקני ס' מזה הקט"ה זה נפסיד דמאי סבא קדישא* berichtet. Die anderen hier erwähnten Gelehrten werden auch alle im *ח"ס* häufig angeführt.

²⁾ Rabbi Bezalel Ranschburg ist der Verfasser der kritischen Noten zum Talmud *דקדקת דתלמוד*, des grosszügig und systematisch angelegten *קלף חסידים*, des *חידושי גמרא* und vieler ungedruckter, z. T. verschollener Werke.

häufiger in die Lage, dem Rabbi seine Freundschaft zu erweisen, ganz besonders als die ungarische Zensur¹⁾ den ersten Teil des Responsenwerkes Fleckeles', das Karolus Fischer vor der Drucklegung approbiert hatte, beanstandete. Gelegentlich macht Fischer auch Eleasar Fleckeles als ראש מוסדות ישראל in Prag als den „obersten Leiter der jüdischen Religion in Prag und Böhmen“ auf Gefahren aufmerksam, die den Juden aus dem dummen Benehmen einzelner Glaubensgenossen erwachsen können, oder benachrichtigt ihn, dass ein grosses, 400 Blatt starkes Manuskript gegen die Juden ihm zu Gesicht gekommen sei etc. Dass in den Briefen sehr häufig auf persönliche Aussprachen Bezug genommen wird, ist selbstverständlich.

Während die meisten Gelehrten die Freundschaft R. Eleasars suchen, gibt es unter den Ungelernten eine Reihe von Männern, die ihn auch jetzt wieder mit ihrem Hasse verfolgen. Es sind dieselben, deren Verfolgungen ihn seinerzeit mit bewogen hatten, Prag zu verlassen und nach Kojetein zu ziehen. Welche Ursache diese Feinde zu ihren Gehässigkeiten hatten und worin sich diese äusserten, ist aus den sehr bewegten Klagen R. Eleasars nicht zu ersehen.

So wie einst in Kojetein die geistige Armut vieler seiner Gemeindemitglieder R. Eleasar gezwungen hatte, sich als Darschan zu versuchen und alisabbathlich den nicht im Talmud Bewanderten eine Erbauungsrede mit Erklärungen von Bibel und Aggadastellen zu halten, so veranlasste ihn jetzt seine eigene materielle Not, eine Auswahl seiner Reden zu drucken. Die Er-

¹⁾ Ein der Briefsammlung Fischers beigelegter Brief Elia Mohrs an Eleasar Fleckeles, datiert: Pest, am Neumond des Ijar 5570, gibt einzelne interessante Aufschlüsse über die Zensur hebräischer Bücher in Ungarn. In Ungarn sei die Zensur erst seit einem halben Jahre eingeführt, weil bis dahin keine (hebr. ?) Druckerei dort gewesen sei. Zensor sei Herr Alber; der verstehe nur rein hebräische Schriften. Für rabbinische Schriften habe er sich als Adiutus einen gewissen Markus Nissa-Weiss (?) angestellt, der bis zu seiner vor 4 oder 5 Jahren erfolgten Taufe Mardochai Ungwar geheissen habe, einen verlotterten Menschen, den die Wiener Polizei als unruhigen Kopf abgeschafft habe und der schon vor seiner Taufe ein Büchlein gegen die Juden, besonders gegen die ~~weiss~~ herausgegeben habe. Dieser Mensch habe den rechtlichen Zensor zu ungerechtfertigten Beanstandungen verleitet.

haltung der Jeschiwa, die stetig wächst, fordert immer grössere Mittel und da geben ihm seine Freunde und Verwandten den Rat, er möge seine Werke, seine Erklärungen zu den einzelnen Talmudtraktaten, seine reichhaltige Responsensammlung oder seine Deraschoth in Druck legen, die Freunde der Thora würden allerorten diese Werke kaufen, froh, eine Gelegenheit zu haben, den überall verehrten Rabbi auf diese Weise unterstützen zu können. Er geht mit sich zu Rate und -entscheidet sich dafür, die Deraschoth zu drucken, denn seine Novellen zum Talmud sind völlig ungeordnet; er müsste eine Auswahl treffen, eine Sammlung von Erklärungen zu einzelnen Stellen verschiedener Traktate; solche Sammelwerke zu veröffentlichen stehe aber nur Gelehrten zu, die sich bereits einen Namen erworben haben; seine Responsen wiederum dürften nur auf das Interesse eines beschränkten Kreises, der בקל הדעת rechnen und eine Veröffentlichung könnte nur erfolgen, wenn eine vorhergehende Pränumeration genügend Abnehmer gesichert hätte. Seine Deraschoth sollen zwölf Bände umfassen, den gemeinsamen Titel עולם הדש führen und je nach dem Inhalte einen Untertitel erhalten. Sie sollten auch auf die einzelnen Monate Bezug nehmen und der Inhalt stets der besonderen Bedeutung der einzelnen Monate für das Jahr Rechnung tragen. Die erste Abteilung, die für die Monate Elul, Tischri und Cheschwan bestimmt sei, solle z. B. den Titel חיל רשעה führen und Reden enthalten, die bestimmt sind, zur Busse und Einkehr zu bewegen, die zweite Abteilung, die für die Monate Kislew, Schewat und Adar berechnet sei, sollte den Titel חיל דרבנן führen, die dritte Abteilung für die zweite Hälfte des Monats Adar und Nissan חיל דמטא, die vierte Abteilung für die zweite Hälfte des Nissan und Ijar חיל דמזג, die fünfte für den Monat Siwan חיל דאריה, die sechste für Teweth, Tamus und Aw חיל דמבטא, die siebente endlich, welche Reden nach der Reihenfolge der Wochenabschnitte enthalten sollte, חיל בעליות. Dieser Plan ist an und für sich klar, er leidet nur darunter, dass die einzelnen Abteilungen nicht mit der Bändezahl übereinstimmen, so enthält der erste Band des עולם הדש nur den Teil der חיל רשעה, der auf den Monat Ehl Bezug hat. Weiters wird die Anlage noch dadurch kompliziert, dass jeder einzelne Band des עולם הדש einen Untertitel hat, wie z. B. der 2. Band עולם צב, der 3. Band עולם עי.

R. Eleasar Fleckeles scheint später von diesem Einteilungsplane abgekommen zu sein, als er die Unmöglichkeit einsah, alle seine Deraschoth zu veröffentlichen; wenigstens wird das 1824 erschienene *התן לבידע* in keinen Zusammenhang mit dem *עילת הדש* mehr gebracht, sondern als erster Teil der auf die Festtage bezüglichen Deraschoth. zugleich auch als erster Teil des *קטרת הדש* bezeichnet und bemerkt, dass es auch in den folgenden Teilen die *עילת הדש* enthalten soll, also etwas, was früher als die dritte Abteilung des *עילת הדש* bezeichnet war. Als ersten Band des *עילת הדש* veröffentlicht R. Eleasar im Jahre 1785 den ersten Teil der *עילת הדש* für den Monat Elul. Dem Buche geht eine Approbation von R. Ezechiel Landau voran, der seiner Werthschätzung des Verfassers Ausdruck verleiht und bezeugt, welch grossen Eindruck die Reden auf die dichtgedrängte Zuhörerschaft gemacht haben; er hofft, dass der in eleganter Sprache ¹⁾ geschriebene und leichtverständliche *עילת הדש* viele davon abhalten werde, deutsche Bücher zu lesen. In einem Vorworte, das er *קל קרא ואמר* betitelt, erörtert der Verfasser die religiöse Pflicht, für das Wohl unserer Wirtsvölker zu arbeiten, und gedenkt dankbar der gütigen Gesinnung Josefs II. gegen die Juden. Das dritte Vorwort enthält autobiographische Notizen Fleckeles', und das zweite den Plan des ganzen Werkes *עילת הדש*. Die Predigten

¹⁾ Es seien hier kurz einige Worte über R. Eleasars Predigten eingefügt. Seine Sprache ist in all seinen Werken geradezu faszinierend, dank den geistreichen und witzigen Wendungen und Wortspielen und seinen leichtfliessenden Reimen. Von ihm kann das Wort gelten: quidquid dixeram, versus erat; was er sprach, war, wenn nicht immer ein Vers, so doch immer ein geistreiches Wortspiel. Den Inhalt seiner meisterhaft gegliederten Predigten bildeten Aufforderungen zum Wandel in den Wegen Gottes, zur Beschäftigung mit der Thora; er trat scharf gegen alle Neuerungen auf, so gegen die Uebersetzer der Bibel, wenn er auch die Notwendigkeit der Erlernung der deutschen Sprache anerkennt. Er zieht heftig los gegen den Besuch der Kaffeehäuser und Bierlokale. Er warnt vor der Beschäftigung mit Profanwissenschaften, da alle Zeit und Kraft, die der tägliche Erwerb freigebe, der Thora gehöre; noch mehr aber warnt er die Masse vor der Beschäftigung mit der Kabbala, die für sie sinnverwirrend sei, dankt der Regierung für das Verbot der Einfuhr kabbalistischer Bücher und verspottet diejenigen, die sich kabbalistischen Bräuchen hingeben, ohne auch nur für das offen Daliegende Verständnis zu haben.

sind nicht nach der Zeit ihrer Abhaltung, sondern nach logischen Gesichtspunkten geordnet. Am Ende des Bandes ist ein genaues Verzeichniss aller zitierten Talmud- und Midraschstellen.

Der erste Band des *שילח חזקוני* fand solchen Anklang, dass sein Verfasser bereits zwei Jahre später den zweiten Band veröffentlichen konnte, der mit den Approbationen der bedeutendsten rabbinischen Autoritäten der Zeit versehen war. Dieser Band, dem am Schlusse auch eine scharfsinnige talmudische Dissertation angefügt ist, hat wegen seiner Angriffe auf die Uebersetzer der Bibel den Widerspruch David Friedländers erweckt. David Friedländer suchte Rabbi Eleasar Fleckeles und auch R. Ezechiel Landau lächerlich zu machen, indem er die Predigt Eleasar Fleckeles' und die dem Buche vorangehende Approbation Landaus wort- ja buchstabengetreu ins Deutsche übersetzte und als Anhang zum Meassef 1788 veröffentlichte.

Das Jahr 1793 war für Eleasar Fleckeles von grosser Bedeutung; es ist das Todesjahr seines geliebten Lehrers, das ihm auch sonst noch Kummer bringen sollte. Dass sich seine alten Feinde jetzt, wo er seines mächtigen Beschützers beraubt war, mit erneuter Heftigkeit gegen ihn wendeten, sei nur nebenbei erwähnt. Viel wichtiger und einschneidender sind die Streitigkeiten, die sich aus der Frage der Besetzung der Oberrabbinerstelle ergaben. Eleasar Fleckeles gehörte dem Oberjuristenkollegium bereits zehn Jahre lang an und hatte in der Gemeinde eine grosse Zahl von Freunden und Anhängern; Samuel Landau hatte wohl bis jetzt nicht dem Oberjuristenkollegium angehören können, er hatte aber seinen Vater während der letzten Jahre in der Leitung der Jeschiwa vertreten und war durch sein grosses Wissen wohl geeignet, seines Vaters Nachfolger zu werden. Samuel Landau war von Beruf Kaufmann, er ernährte sich vom Juwelenhandel und soll von seltener Herzensgüte gewesen sein, es wird von ihm berichtet, dass er oft alles weggab und dann selbst in Not geriet. Seinem guten Herzen entsprach aber sein schroffes Auftreten wenig, das wohl in erster Linie Schuld trug, dass er in den Kreisen der Gemeindegewaltigen nicht viele Freunde besass.

Hätte man nach dem Hinscheiden Ezechiel Landaus einen Oberrabbiner gewählt, so hätte man nach altem jüdischem Her-

kommen in erster Reihe Samuel Landau als den würdigen Sohn seines grossen Vaters wählen müssen; gerade dieser Umstand war es vielleicht, der den Gemeindevorstand veranlasste, von der Wahl eines Oberrabbiners abzusehen¹⁾ und den Vorsitzenden des Rabbinatskollegiums, den ersten Oberjuristen, mit der Versetzung der oberrabbinatlichen Funktionen zu betrauen. Der Vorsitzende des Kollegiums war beim Tode Ezechiel Landaus der über 80 Jahre zählende Salman Emrich oder Gumpertz, der aber zumeist vom zweiten Oberjuristen, Michael Bachrach, vertreten wurde, dritter Oberjurist war Jakob Ginzburger, die vierte Oberjuristenstelle war vakant, die fünfte hatte Eleasar Fleckeles inne.

Samuel Landau bewarb sich bald nach dem Tode seines Vaters um die erste Oberjuristenstelle; sein Gesuch wurde den Gemeindevorstehern zur Begutachtung übergeben und diese erstatteten ihren Bericht gesondert; M. S. Eidlitz, Moses Voges, Gabriel Schmelkes, die damaligen Gemeindevorsteher, kommen alle in ihren Ausserungen vom 30. Mai 1793 unter ausdrücklicher Betonung der trefflichen Qualifikation Landaus zu dem Antrage, man möge ihm, da man doch die alten Oberjuristen Emrich und Bachrach nicht verletzen dürfe, die erledigte vierte Oberjuristenstelle verleihen, und ihm die einstweilen dem Michael Bachrach übergebene Matrikenführung übertragen. Am 24. Juni übersendet das Gubernium den Gemeindevorstehern die Gesuche Eleasar Fleckeles und Samuel Landaus um die erledigte vierte Oberjuristenstelle zur Begutachtung und verlangt auch eine beizulegende schriftliche Aeusserung der Oberjuristen. Am Tage, wo dieser Auftrag einlangt, wird er auch erledigt: die Vorsteher überreichen die Aeusserung der Oberjuristen, die alle den fünften Oberjuristen zur Vorrückung empfehlen; die Vorsteher M. Eidlitz

¹⁾ In der ersten Zeit scheint die Absicht bestanden zu haben, bald einen Oberrabbiner zu wählen, da die Gemeindevorsteher mit Rücksicht auf die grossen Kosten, die der Einzug eines neuen Oberrabbiners verursachte (Entrichtung der Hoftaxe für ihn, völlige Einrichtung), baten, die dem jeweiligen Oberrabbiner von jeder Kopulation zustehende, nach der Höhe der Mitgift der Braut bemessene Taxe für die Domestikalkassa zur Bestreitung der oben erwähnten Kosten einheben zu dürfen. Auch wurde Samuel Landau die Wohnung seines Vaters nur bis zur Ankunft des neuen Oberrabbiners vermiethet.

und M. Voges berufen sich auf ihre Aeusserung vom 30. Mai und halten an dem Vorschlage Samuel Landaus für die vierte Oberjuristenstelle fest, nur Gabriel Schmelkes erklärt, er hätte damals Landau vorgeschlagen, weil kein anderer Bewerber gewesen sei, er erkenne aber die Motive Fleckeles' an und überlasse darum einer hohen Landesstelle die Entscheidung. Am 22. August 1793 entscheidet das Gubernium, Fleckeles soll in die vierte Oberjuristenstelle vorrücken und Landau die fünfte erhalten. Doch damit war die Sache noch nicht erledigt. Die Oberjuristen erheben noch immer Vorstellungen gegen Landau, führen an, dass er eine Schmähschrift verfasst habe und sich eine ehrenrührige Antastung des Fleckeles und Schmelkes habe zuschulden kommen lassen¹⁾, hauptsächlich erheben sie Einspruch dagegen, dass Landau

¹⁾ Die Schmähschrift und die ehrenrührige Antastung Fleckeles' dürften wohl das Zirkulandum sein, das Samuel Landau an sämtliche Thora-gelehrten Prags versandte. In Prag hatte Simon Löbl Kuh ein Stiftungshaus gegründet, dessen Statuten besagten, dass die Gelehrten, die in den Genuss der Stiftung gelangen sollten, vom Oberrabbiner mit Zuziehung der Oberjuristen gewählt werden sollten; „dieselben dürfen aber keinen Dienst in der Gemeinde haben . . . vom kleinsten bis zum grössten, weder Unterjurist noch sonst ein Dienst“. Nun waren Michael Bachrach und Jakob Ginzburg Oberjuristen und im Genusse der Kuh-Stiftung. Samuel Landau behauptete, sie hätten als Oberjuristen einen Dienst und bezögen darum unrechtmässig den Stiftungsgenuss. Er hätte sich freilich sagen müssen, dass Michel Bachrach seine Unterjuristenstelle niedergelegt habe, als er die Kuh-Stiftung antrat und dass Ezechiel Landau, der ihn zu dieser Niederlegung veranlasste, ihn dann als Oberjuristen berief, aber Hass macht blind und Samuel Landau bezeichnete die beiden Oberjuristen, die, wie er erwähnt, ihm manches Unrecht angetan, für den Fall, dass sie den Stiftungsgenuss behalten, als unglaublich und ungeeignet zum Rechtsprechen. Bei dieser Gelegenheit zieht Samuel Landau auch, ohne ihn zu nennen, weidlich gegen Eleasar Fleckeles los, der die beiden Oberjuristen so gegen ihn eingenommen habe. Das dürfte die angebliche Schmähschrift und Antastung sein und erklärt zur Genüge den Groll der Oberjuristen gegen Landau. Das Zirkular Landaus wurde unter dem Titel *מכתב תשובה לברוך לייטלס* mit einer halbanonymen Entgegnung Baruch [eiteles] *ברוך לייטלס* und einem Schlussworte *קצת חסד*, das sich gegen den Meassef richtet, unter dem Titel *החזק*, angeblich in Saloniki von einem Manne mit exotisch klingendem Namen gedruckt. Tatsächlich erschien es in Wien und hat B. [eiteles] zum Verfasser. Fast alle im *החזק* erwähnten Büchertitel sind frei erfunden. Das Zirkular Landaus war auch gegen seinen Willen vorher im *החזק* abgedruckt worden, wogegen er lebhaft protestierte. Infolge der Angriffe Samuel Landaus legte Jakob Ginzburg seine Stelle als Oberjurist nieder.

als „Oberkommissär der jüdischen Koscheraufsicht“ angestellt werde, wie es auf Betreiben der Prager jüdischen Fleischer mittlerweile geschehen war. Das Gubernium bescheidet die Oberjuristen darauf am 11. September 1793, dass die ehrenrührige Antastung eine Privatsache sei, gegen die den Betroffenen der Rechtsweg offen stehe, schränkt den Begriff der Samuel Landau übertragenen Koscheraufsicht ein, im übrigen bleibe es dabei, dass Landau fünfter Oberjurist sei, da er schon den Eid abgelegt habe. Mit der Beedigung Landaus als Oberjuristen hatte es eine eigene Bewandnis. Am 27. August 1793 erstatten nämlich die Vorsteher der Prager Judengemeinde dem Gubernium Bericht, dass dem Auftrage, mit der Vereidigung des zum fünften Oberjuristen resolvierten Samuel Landau bis auf weiteres zu warten, nicht Rechnung getragen werden könne, da der Auftrag um 6 Uhr abends gekommen sei, die Vereidigung aber schon um 11 Uhr vormittags in Anwesenheit des Monatshalters Eidlitz und zweier Unterjuristen stattgefunden habe; die Oberjuristen wären trotz Einladung zur Feier nicht gekommen. So war Samuel Landau als fünfter Oberjurist gegen Eleasar Fleckeles zurückgesetzt worden; das konnte nicht dazu beitragen, Landaus Verhältnis zu den anderen Oberjuristen, die das veranlasst hatten, oder gar zu Fleckeles, den er in einem Sendschreiben schon früher sehr gehässig behandelt hatte, zu bessern. Tatsächlich kam es dann noch häufiger zu Zusammenstößen, besonders in uns kleinlich anmutenden Etikettenfragen. So gibt es eine Zahl von amtlichen Schriftstücken über den Ort der Abhaltung der Ehescheidungen. Samuel Landau hatte nämlich die Wohnung seines Vaters beibehalten, in der früher bei Lebzeiten seines Vaters auch die Ehescheidungen vorgenommen wurden, Eleasar Fleckeles, der durch den Tod seiner Vordermänner mittlerweile erster Oberjurist geworden war, machte (es war im Jahre 1803) geltend, dass die Ehescheidungen immer in der Wohnung des ersten Oberjuristen stattgefunden hätten; der wahre Grund für den Streit war der, dass weder Fleckeles Landau noch Landau Fleckeles besuchen wollte. Es kam sogar soweit, dass Fleckeles, um einen Einwurf seines Gegners zu entkräften, ein Baumeistergutachten produzierte, dass seine Wohnung zur Vornahme von Ehescheidungen völlig geeignet sei. Die Behörde entschied, es

sollten die Scheidungen fortan in einem Zimmer des jüdischen Rathauses vorgenommen werden.

Im Jahre 1804 richtete Karolus Fischer an die jüdischen Gemeindevorsteher eine „Note“, deren Inhalt kurz folgender ist: Mehrere Gelehrte haben Fischer die eben gedruckten Statuten der „Versorgung der israelitischen armen Mädchen“ gegeben, auf denen sich Samuel Landau folgendermassen unterschreibe: **שמעון** **לנדא** **בן** **הראשון** **ר"י** **ז"ל** **אבד**, woraus leicht bei dem Leser die Meinung entstehen könnte, Samuel Landau sei Oberrabbiner; der Gemeindevorstand solle Landau in Zukunft dazu verhalten, dass er **ז"ל** nach **אבד** setze, damit solche Missverständnisse vermieden werden. Man wird nicht fehl gehen, in diesem Einschreiten Fischers die Rivalität der Anhänger Fleckeles' zu erblicken. Im übrigen sind Fleckeles und Landau, wo es sich um die Erfüllung ihrer Berufspflichten handelte, die ganze Zeit über gut ausgekommen, wie aus manchen Stellen in den Schriften Fleckeles' hervorgeht¹⁾; so kämpften sie auch gemeinsam, freilich ohne Erfolg, gegen die Anstellung Peter Beers an der jüdischen Normalschule in Prag, da sie von ihm mit Recht eine irreligiöse Erziehung der Kinder befürchteten.

Rabbi Eleasar Fleckeles hatte trotz der Aufregungen, die ihm das Jahr 1793 brachte, doch noch Zeit gefunden, den dritten Teil des **עולם הזה** mit dem Untertitel **עולם הבא** zu veröffentlichen. Dieser Band enthält Trauerreden auf die bedeutendsten Männer der Judenheit, die in diesen Jahren gestorben waren; die Glanzpunkte dieser Sammlung bilden unstreitig die Nachrufe für Ezechiel Landau und für des Verfassers Lehrer Moses Rofe. In diesem Bande wich Fleckeles von seiner Gewohnheit ab, rein aggadische Vorträge zu veröffentlichen, indem er aus seinem handschriftlichen Werke **עולם הזה**, Erklärungen schwieriger Stellen aus Maimonides' *Mischne Thora*, 70 Stellen einfügt: er tut dies zumeist, weil er den Trauerreden um Gelehrte nach altem Brauche auch eine gelehrte Abhandlung beifügen will. Im Jahre 1795 veröffentlicht er seine Trauerrede auf den grossen Wohl-

¹⁾ Vgl. z. B. **ה"ס ח"ב** **ח"ב** **ח"ב** und **ח"ב** **ח"ב** **ח"ב**. In einem Briefe an Karolus Fischer berichtet Eleasar Fleckeles, er habe soeben auch in einer bestimmten Angelegenheit mit Samuel Landau gesprochen, der wegen eines **דבר** bei ihm war.

täter Joachim Edlen von Popper, den Primator der böhmischen Landesjudenschaft, unter dem Titel *יְקָר מְחַיֵּה הַמֵּתִים*.

Die äusseren Lebensverhältnisse R. Eleasars hatten sich mittlerweile wesentlich geändert. Durch den 1794 erfolgten Tod Salman Emrichs und das Hinscheiden Michael Bachrachs war er im Jahre 1801 erster Oberjurist geworden. Seine materielle Lage, die im Jahre 1793 noch so traurig war, dass sich seine Freunde unter der Führung Jakob Meliz' zusammentaten, um ihm regelmässige Unterstützungen zu gewähren, hatte sich insoweit gebessert, als er in den Genuss der von Joachim Edlen von Popper und der von Israel Frankel gegründeten Stiftung für Gelehrte getreten war. Ein schwerer Schlag traf ihn durch das Hinscheiden seines Vaters am ersten Tage des Wochenfestes 5558. Er setzte ihm ein literarisches Denkmal in *זֶכֶר הַאֲבִי הַגָּדוֹל* und *קִבְּרָתוֹ הַקְּדוֹנָה*¹⁾. Seine Kinder waren alle verheiratet. Seiner ältesten Tochter Rebekka, die er an den gelehrten Isak Spitz aus Kollin, den nachmaligen Prachiner Kreisrabbiner und Jungbunzlauer Rabbiner, verheiratete, konnte er nur mit Mithilfe vieler Freunde eine Mitgift von 400 fl. geben; zugleich verpflichtete er sich, das junge Paar drei Jahre hindurch zu verköstigen. Gerne hätte R. Eleasar seinen gelehrten Schwiegersohn in Prag behalten; vergeblich bemühte sich Karolus Fischer, Spitz eine Anstellung als sogenannten²⁾ „jüdischen Vorzensor“, einer Art Adlatus des Zensors, zu erwirken. Nach Ablauf der ihm bewilligten dreijährigen Aufenthaltsfrist musste Spitz — nicht ohne Zutun der Vorsteher der Prager Judengemeinde — Prag verlassen. Die Tochter Isak Spitz' wurde die Mutter des bekannten deutschböhmischen Dichters Moritz Hartmann. Die zweite Tochter verheiratete Fleckeles an Veit Friedländer aus Kollin; ein Ansuchen Veit Löw Friedländers, „zur Erlernung der talmudischen Lehre“ sich in Prag aufhalten zu dürfen, wurde rundweg abgelehnt. Seine dritte Tochter verheiratete er an Isak Hamburger in Prag.

¹⁾ Vergleiche S. 22.

²⁾ Der jüdische Vorzensor war im 18. Jahrhundert eine ständige Einrichtung der Prager Zensur; er hatte die hebräischen Schriften auf etwaige anstössige Stellen zu prüfen und solche dem Zensor vorzulegen. Dieses ausserordentlich verantwortungsvolle Amt bekleidete unter Fischers Vorgänger Leopoldus Tirsch Scholem Jeiteles.

Sein ältester Sohn Juda Löb hatte sich 1791 nach Kollin verheiratet und kehrte nach mehrjährigem Aufenthalte von dort nach Prag zurück, sein Sohn Abraham Meir heiratete später.

R. Eleasar Fleckeles, der von Natur aus sehr friedfertig war¹⁾, hat häufig gezwungen den Fehdehandschuh aufnehmen müssen: nur in einen Kampf zog er mit Lust und glühender Begeisterung, in den Kampf gegen die Frankisten oder, wie sie im Volksmund hiessen, die Schebsen. Von Kindheit auf hatte er viel von dem schädlichen Treiben der Frankisten gehört, gab es doch in Prag eine Anzahl von Familien, die der Zugehörigkeit zu den Frankisten bezichtigt wurden. Bei seinem Aufenthalt in Mähren hatte er Gelegenheit, seine Bekanntschaft mit den Frankisten zu erneuern; ja er soll, der Tradition nach, sogar einmal Jakob Frank in Brünn aufgesucht und ihn, freilich ohne Erfolg, gebeten haben, doch mit den abenteuerlichen Beschuldigungen gegen die Juden aufzuhören. Auch Ezechiel Landau hatte Fleckeles viel von dem unheilvollen Wirken der Frankisten erzählt²⁾. Um das Jahr 1792 waren die Geheimnisse der Prager Frankisten durch einen, den sie für ihre Sache gewinnen wollten, verraten worden, Ezechiel Landau hatte die Frankisten vorrufen lassen und ihnen ernste Vorhaltungen gemacht; die Beschuldigten leugneten jede Zugehörigkeit zu den Frankisten und Ezechiel Landau stellte sich, als glaubte er ihnen. Jedenfalls wussten die Frankisten sich jetzt scharf beobachtet, unterliessen jede Propaganda und hielten sich von allem zurück, weil sie den Zorn und die Strafe Landaus befürchteten. Nach dem Tode Landaus wagten sie sich mit ihren Versuchen, Anhänger zu gewinnen, wieder hervor, und darum begann Eleasar Fleckeles den offenen

¹⁾ Vgl. ח"א כ"א, wo er seinen Schwiegersohn Veit Friedländer beschwört, sich dem wildwogenden Kampf in Kollin, den die Partei des Rabbiners mit der des gelehrten R. Nissan Schidlof um die Einführung resp. Beibehaltung von קדושת הברכה או קדושת ייחוד בשרים führte, fernzuhalten. R. Eleasar Fleckeles will, um es zu keinem Streite kommen zu lassen, wenn er Meila in der Klaus vorbetet, sich bequemen, קדושת הברכה zu sagen.

²⁾ Ezechiel Landau hat die Frankisten unter dem vorgeschriebenen feierlichen Bannzeremoniell in der Nacht des Hoschana Rabba 5519 in den Bann getan (אבות דה"א כ"ג). Ezechiel Landau hat einen des Frankismus Verdächtigen nicht über seinen Ehroß den Segensspruch sprechen lassen (ח"א כ"א כ"ב).

Kampf gegen sie. Hatte er schon früher kein Hehl aus seiner Feindschaft gegen alle gemacht, die auch nur im Geruche standen, „Schebsen“ zu sein, hatte er auch z. B. früher schon ernstlich erwogen, ob man nicht eine Thorarolle, die ein des Frankismus Verdächtiger geschrieben hatte, verbrennen solle, so proklamierte er jetzt öffentlich, es sei religiöse Pflicht eines Juden, die Anhänger Sabbatai Zebis und Jakob Franks bis zur Ausrottung¹⁾ zu verfolgen. Er hielt mit den Oberjuristen und Thoragelehrten Rat, was man gegen diesen „verheerenden Aussatz, der immer mehr um sich greife“, tun könne. Er wurde beauftragt, drei Deraschoth zu halten, in denen er die Gemeindemitglieder über die Gefährlichkeit der Frankisten aufklären solle. Die erste Derascha hielt er am 1. der Selichoth-Tage 5559 in der Neuschul, die zweite am 7. Tischri 5560 in der Meiselschul, die dritte am Rüsttag des Neumondes Schewat in der Klaussynagoge. Die erste dieser Deraschoth druckte er als 4. Teil des *עילת הדש* unter dem Titel *אזהרת הדש*. Er geht darin von der Liebhaberei der Sabbatianer und Frankisten aus, durch verschiedene Rechenexempel das Jahr der Erlösung zu bestimmen. Besonders die Jahre 5560 und 5600 gelten ihnen als solche heilbringende. Er warnt jedermann, mit einem der Hinneigung zu Sabbatianern und Frankisten Verdächtigen auch nur zu verkehren. Als untrügliches Kennzeichen für die Zugehörigkeit zu diesen Gruppen gilt es ihm, wenn jemand, der im Talmud nicht gut bewandert ist, sich mit Aggada oder gar mit dem Sohar abgebe. Er erinnert daran, dass der *ה'תקכ"ו*, die Verkündigung, die das Prager Rabbinat im Jahre 1726 gegen die Anhänger Sabbatais erlassen hat, vor kurzem von ihm und dem Rabbinatskollegium erneuert und in Druck gelegt worden sei. Das Gefährlichste an dem Treiben der Frankisten ist eben, dass sie Heuchler sind, dass sie sich äusserlich in nichts von den Juden unterscheiden, dass sie sich

¹⁾ Man darf auf eine Benediktion, die ein Sabbatianer ausspricht, nicht mit Amen antworten. Man darf sich mit einer Familie, die des Sabbatianismus verdächtigt wird, nicht verschwägern, denn diese Leute sind ärger und strenger zu behandeln als die Kuthäer, nachdem die Weisen den Verkehr mit ihnen verboten (*ה'ת"א ס' ה'*). Man hüte sich vor neuen, hauptsächlich kabbalistischen Gebetformeln, denn da seien oft die Namen Sabbatai Zebis und Jakob Franks hineingewebt (*ה'ת"א ס' ה'*).

sogar bemühen, durch Wohltätigkeit und Synagogenbesuch als musterhafte Juden zu erscheinen und sich so Anhang zu verschaffen. In Wirklichkeit seien sie Gottesleugner, die Unzucht und Ehebruch treiben, sich mit Zauberei und Totenbeschwörung abgeben. Vor allem warnt R. Eleasar Fleckeles vor der Beschäftigung mit dem Sohar ¹⁾, zitiert eine Reihe von Stellen aus den Responen Landaus gegen die Beschäftigung mit dem Sohar und jeder Geheimlehre und die Hofdekrete Josefs II. vom 2. November 1785 und Franz II. vom 7. Juni 1794 gegen die Einführung kabbalistischer Bücher.

Rabbi Eleasar Fleckeles liess sich in seinem heiligen Eifer von keiner Rücksicht auf Personen leiten. Die Frankisten rekrutierten sich hauptsächlich aus den wohlhabenden Kreisen; vielleicht ist R. Eleasar einmal in einer seiner Kampfreden gegen sie zu heftig und deutlich geworden; genug, das Volk insultierte einige Frankisten. Diese führten bei den Behörden Beschwerde, und, da das Rabbinat und besonders R. Eleasar mit Recht als die Führer im Kampfe bezeichnet wurden, wurde R. Eleasar und R. Samuel Landau verhaftet. Am Dienstag, dem 23. Cheschwan 5561 (anfangs November 1800), wurden die beiden Oberjuristen gefangen genommen, in der Nacht des Sabbath, 27. Cheschwan, wieder enthaftet und von der das Gefängnis umlagernden Menge im Triumphe heimgeführt ²⁾. Welche Aufregung dieses Ereignis in der Judenstadt hervorgerufen hat, kann man sich leicht vorstellen. Die Gemeindevorsteher setzten alle Hebel in Bewegung, so richteten z. B. unterm 13. November 1800 Markus S. Eidlitz, Wolf Moscheles, Michl Jurist und Markus Dormitzer, Vorsteher der Prager Judengemeinde, ein Gesuch an den Oberstburggrafen, in dem sie ihn „fussfälligst“ bitten, sie „ihrer Last und beständigen Unruhe, in welcher sie von diesseitiger ganzer Judengemeinde dermalen

¹⁾ Er selbst zeigt an manchen Stellen seine Vertrautheit mit dem Sohar, so z. B. im שם רמב"ם, wenn er auch andererseits in einem Briefe an Karolus Fischer vom 22. Tamus 5582 behauptet, dass er sich mit Sohar, Kabbala und allem, was seinen Horizont übersteigt, nicht beschäftigt, dass er Bräuche und Sitten, die nicht auf Talmud, Midraschim und Dezisoren zurückgehen, nicht erklären könne.

²⁾ R. Eleasar Fleckeles verspricht in der Einleitung zu שם רמב"ם eine ausführliche Schilderung dieser Episode unter dem Titel שם רמב"ם.

unausgesetzt erhalten werden, gnädigst zu entheben“ und zu befehlen, „dass die bisher noch immer im engen Verhaft sitzenden zwei Oberjuristen“ auf freien Fuss gesetzt werden mögen gegen ein „Verbergungsinstrument“, in dem sich die Vorsteher verbindlich machen, „diese zwei Oberjuristen bei jeder Vorforderung gestellig zu machen“. Die Vorsteher begründen ihre Bitte damit, dass 1. die vorläufige Ursache der Verhaftung aufgehört hat, da die Vernehmung und Protokolle bereits abgeschlossen sein sollen, 2. die ganze Judengemeinde in Unruhe und Besorgnis sei, 3. die beiden Oberjuristen schwächlich und kränklich seien und bei weiterer Inhaftung die Gefahr ernster Erkrankung bestehe.

Im übrigen verlief das Leben R. Eleasar Fleckeles' in den ruhigen Bahnen eines ausserordentlich beschäftigten Lehrers¹⁾. Schwere Schicksalsschläge, die ihn trafen, der Verlust der ihm teuersten Personen veranlassten ihn zu um so intensiverer Beschäftigung mit der Thora, der einzigen Ablenkung und Zerstreuung, die er kannte. Im Jahre 1807 starb seine Mutter Chaje Sara, 1808 seine Lieblingstochter Rebekka, die Gattin Isak Spitz', und 1811 traf ihn der schwerste Schlag, von dem er sich zeitlebens nicht mehr erholen konnte. Am Neujahrstage des Jahres 5572 starb seine geliebte Lebensgefährtin, die ihm durch 40 Jahre treu in Freud und Leid beigestanden hatte. Um seine Gedanken von der steten Trauer abzulenken, ging er an die Ausführung eines Planes, der ihn schon lange beschäftigt hatte, an die wissenschaftliche Ergründung und Feststellung, welche Gottesnamen in der Thora heilige Bedeutung haben und welche nicht. Es werden nämlich in der Thora oft Ausdrücke verwendet, die eigentlich Gott bezeichnen, wie aber aus der Verbindung mit anderen Worten und dem Sinne der betreffenden Stelle hervorgeht, manchmal von den Göttern der Völker oder von den Mächtigen oder von Richtern gebraucht werden. Es ist für die religiöse Praxis nun wichtig festzustellen, wo das betreffende Wort wirklich Gott bezeichnet, also heilige Bedeutung hat, und wo es profanen Sinn hat, weil der Thoraschreiber den

¹⁾ R. Eleasar Fleckeles scheint den Kampf gegen die Sabbatianer noch weiter unentwegt öffentlich geführt zu haben: ich deute wenigstens die behördliche Verwarnung vom 23. Februar 1817, die Rabbiner sollten sich aller anzüglichen Reden, besonders bei Leichenreden, enthalten, in diesem Sinne.

heiligen Gottesnamen — wenn nicht die Thorarolle für den rituellen Gebrauch unbrauchbar werden soll — unter gewissen Vorbereitungen, in der Absicht, den heiligen Gottesnamen zu schreiben, schreiben muss, was selbstverständlich bei gleichlautenden Worten mit profanem Sinne verboten ist. R. Eleasar hielt darum Umfrage bei den Thoraschreibern, nach welchen Gesichtspunkten sie sich bei der Unterscheidung der Gottesnamen von gleichlautenden anderssinnigen Worten richten, und da brachte ihm sein Schüler Eisik Schack ein handschriftliches Büchlein, das er von seinem Vater ererbt hatte, das eine Anleitung hierzu enthält. R. Eleasar ging es genau durch und fand bei der Prüfung manches, dem er nicht zustimmen konnte; er schrieb eine ausführliche Abhandlung, die er zusammen mit diesem Schriftchen unter dem Titel *חזקת הקדש* veröffentlichte, und da er kurz vor der Drucklegung erfahren hatte, dass die Handschrift bereits unter dem Namen *חזקת הקדש*, als von einem Juda Pisa herrührend, als Anhang zu einem in Wien gedruckten Pentateuch erschienen war¹⁾, behielt er diesen Namen bei und gab seinen den Text an Umfang bedeutend überragenden Erklärungen den Namen *חזקת הקדש*. Als zweiten Teil des *חזקת הקדש* veröffentlichte er Untersuchungen über die vom Thoraschreiber einzuhaltenden Vorschriften bei der Schreibung von Gottesnamen. Unmittelbar an dieses der Erinnerung an seine Frau Esterl gewidmete Werk schloss er in fortlaufender Paginierung sein literarisches Denkmal für seine Eltern, den *חזקת הקדש* an, der drei Trauerreden auf seinen Vater und eine auf seine Mutter enthält. Haben ihn beim *חזקת הקדש* die Drucker und Setzer mit ihrem ständigen Eilen und die in den schweren Zeiten fast unerschwinglichen Druckkosten an der wünschenswerten Ausführlichkeit

¹⁾ Wie mir Dr. Wachsstein-Wien mitteilt, handelt es sich um einen von Anton Schmid in Wien veranstalteten Nachdruck des Pentateuchs מקראות פשוטות, der Amsterdam 1769 erschienen ist. Der Titel lautet gekürzt: תקן פנים כל המעשה הזה בזה ווי הקדמים למורה דוד לומר לכתוב מה היה ... המעשה הזה. Dann folgt das Vorwort zum מורה דוד, das von משה פיה als Verfasser gefertigt ist; hierauf folgen 5 Blatt mit dem Texte des מורה דוד und dann ein zweites Titelblatt: בזה יורה המורה תקן פנים ... באמרו אברהם אבינו דוד בזה המעשה הזה. R. Jehuda Pisa ist also der Verfasser des מורה דוד.

gehindert, so sind es der traurige Anlass und die Hast, die ihn beim Abfassen der Trauerreden um seine Eltern daran hinderten, formvollendet zu schreiben, er druckt aber die Reden unverändert so ab, wie er sie gehalten hat.

Am 4. Januar 1818 heiratete er auf Betreiben seiner Kinder, die ihn vor dem Alleinsein schützen und ihm für das Alter eine treue Pflege sichern wollten, Rebekka, die Witwe des Seligmann Karpeles, eine Tochter des Simon Lowatitz, der seinen Stamm- baum bis zu Elia Spira, dem Verfasser des Elia sutta und Elia rabba, hinaufführte, und fügte so wiederum eine der ruhmreichsten Prager Familien seiner Verwandtschaft ein. Seine zweite Frau erfüllte die Erwartungen¹⁾; doch auch da blieb ihm schwere Prüfung nicht erspart; nach einigen Jahren erblindete seine zweite Frau und er, der selbst Pflege und Betreuung brauchte, wurde jetzt ihr Pfleger.

Mit dem zunehmenden Alter kehrte R. Eleasar bei seinen Veröffentlichungen immer mehr zum Ideale seiner Jugend, zur Halacha, zurück; wohl hat er die Absicht, auch noch eine grosse Derschothsammlung zu veröffentlichen; er gibt aber nur den ersten Teil unter dem Titel *חזקת חכמים* im Jahre 1824 und zwei patriotische Kanzelreden unter dem Titel *הנאמנות*, gehalten in der Meisel- und Klaussynagoge anlässlich der Waffenerfolge der Österreicher in Italien i. J. 1821, heraus. Zu dieser Veröffentlichung wird er förmlich gezwungen von R. Moses Eidlitz, der sie auf seine eigene Kosten druckt, hauptsächlich mit Rücksicht auf die erschienene lückenhafte Übersetzung dieser Reden. Der Aggada gehört nur noch sein Kommentar zur Pessachagada *אגדת פסח* an, den er 1818 veröffentlicht. Mit um so grösserem Eifer widmet er sich jetzt der Herausgabe seiner halachischen Schriften. Vieles hindert ihn daran; sein Gesundheitszustand ist häufig sehr ungünstig, seit vielen Jahren muss er die Heilquellen von Karlsbad und später von Teplitz aufsuchen²⁾, die ihm meist momentane

¹⁾ Vgl. den Dank R. Eleasars an sie im Vorwort zum dritten Teile seines Responnenwerkes.

²⁾ 1774 ist er zum Kurgebrauch in Karlsbad (*אגדת פסח*): einigemal erwähnt er, dass er zu Hause Brunnenwasser trinken muss. Jahrzehntlang geht er alljährlich nach Teplitz.

Linderung gewähren. Die Kriegszeiten beeinflussen seinen Gemütszustand ungünstig, dabei wächst die Agenda seiner Tätigkeit als erster Oberjurist ständig. Gar häufig finden wir in seinen Responsen Klagen, er habe keine Zeit, sich mit Untersuchungen abzugeben, die für die praktische Halacha keinen Wert haben, er sei auch nicht mehr im Stande, wie einst, 3–4 Stunden über ein weitverzweigtes, halachisches Thema nachzudenken. Und dabei wuchs die Zahl derer, die von ihm religiöse Entscheidungen und Aufklärungen über schwierige Stellen aus dem Talmud oder den Dezisoren verlangten, von Tag zu Tag¹⁾. Dass man gerade ihn von allen Seiten mit Anfragen bestürmte, hat seinen Grund gewiss in der eleganten, leichtverständlichen Darsteilung auch der schwierigsten Themen²⁾. Mitbestimmend mag seine ausserordentliche Vorsicht und Zurückhaltung in der Entscheidung ritueller Fragen gewesen sein, seine Bescheidenheit, die sich darin äussert, dass er z. B. gleich in der Einleitung bemerkt, dass niemand, dem nicht seine sachlichen Gründe einleuchten, sich in religiösen Entscheidungen auf seine Autorität stützen soll³⁾. Die veröffentlichten Responsen R. Ele-

¹⁾ Die Anerkennung, die R. Eleasar als Autorität in allen religiösen Fragen genoss, äussert sich in der grossen Zahl der Anfragenden aus allen, auch aussereuropäischen Ländern, sie äussert sich auch in den Namen der Anfragenden, deren viele zu den hervorragendsten Gelehrten ihrer Zeit gehören; man lese z. B. nur, was R. Bezael Ranschburg in der Anfrage Nr. 29, was R. Baruch Jeiteles in der Anfrage Nr. 47 an und über R. Eleasar schreiben. Gleich gross ist auch die Anerkennung seitens nichtjüdischer Gelehrter, so nennt ihn P. Tirsch in der Approbation zu „הגהות פלפול“: „der gelehrte Elossor Fleckefes“, in der zu „הגהות פלפול“: „eruditione clarus Rabbinus“ und „laudatus praedicator“, Carolus Fischer in der Approbation zu „הגהות פלפול“: „eruditione juxta ac editis scriptis clarus Rabbinus“ und vollends in seiner „Gutmeinung über den Talmud der Hebräer“: „der von seinen Glaubensgenossen wegen seiner ausnehmenden Gelehrsamkeit, Sanftmut und Rechtschaffenheit geschätzt ist, der schon Oberrabbiner in Mähren gewesen, und der dormalen als Präses des Prager Synedrium an der Spitze mehrerer gelehrten, rechtschaffenen und biederer Männer . . . wie ein unerschütterlicher Fels dastehet, über welchen die verächtlichen ränkevollen Kaballen eines Sykophanten und Auswurfes der Menschheit nichts vermögen“.

²⁾ Er ist ein Feind erkünstelter und gezwungener Interpretation (vgl. Resp. 353): ויש לי חשש בזה, והטעם דהאם אין דבר להשיב.

³⁾ Er charakterisiert sich selbst in einem Responsum an Baruch Jeiteles (Resp. 325): דעה נא ידעו כבוד אהבי כי לא חסד אני ולא בן אהבי וחסדתי אבני; freilich schreibt er,

für die Kenntnis von Verhältnissen und führenden Männern der Prager Gemeinde. Dazu kommt noch das Hineinspielen bedeutender Ereignisse wie der napoleonischen Kriege, der österreichischen Feldzüge in Piemont und Neapel, des Staatsbankrottes etc., in seine Zeit. Den ersten Band seiner Responsensammlung *השיבוה באהבה* veröffentlichte er im Jahre 1809. Ausser den Einleitungen, die viele biographische Notizen und Untersuchungen über Art und Zweck des Thorastudiums sowie einen Dank an seine Frau Esterl für alle ihm erwiesene Liebe und Förderung enthalten, geht ihnen eine besondere Abhandlung über das Verhältnis der Juden zu ihren nichtjüdischen Wirtsvölkern voran, wie es das Religionsgesetz erfordert; diese Abhandlung ist eine glänzende Apologie der jüdischen Lehre gegen die immer wiederkehrenden Beschuldigungen, Juden dürften oder müssten gar von Religionswegen die Nichtjuden hassen, übervorteilen etc., und ist seit ihrem Erscheinen sehr häufig zitiert, gewissermassen zu einem standard work der jüdischen Apologetik geworden. Der erste Teil der Responsen umfasst Antworten auf Anfragen aus dem ganzen Bereiche der jüdischen Wissenschaft, sogar literarhistorische wie die Abhandlung über den Paitan Eleasar Kalir¹⁾, apologetische wie die bereits erwähnte Antwort an Karolus Fischer²⁾ über die Heiligkeit des Eides bei den Juden, in der er die Zumutung, den schwörenden Juden anstatt einer Thorarolle einen Sohar in die Hand zu geben, mit Entrüstung zurückweist³⁾; auch sonst zieht er gegen die Frankisten und Sabbatianer in seinen Responsen mehrmals heftig zu Felde⁴⁾. R. Eleasar stand entschieden auf Seiten des R. Jonathan Eibenschütz und war felsenfest davon überzeugt, dass dieser im Recht

Landaus über die rituelle Zulässigkeit des „Stör“ (Resp. 329), er bekämpft die Erlaubnis (wohl seitens des westfälischen Konsistoriums), am Pessach Reis zu benützen (Resp. 259) u. a.

¹⁾ *ה"ה* Resp. 1.

²⁾ *ה"ה* Resp. 26.

³⁾ Merkwürdig ist jedenfalls, dass auch Ezechiel Landau an Pater Tirsch, den Vorgänger Karolus Fischers, ein ähnliches Gutachten erstatten musste. Pater Tirsch hatte im Auftrag des erzbischöflichen Konsistoriums angefragt, ob es den Juden gestattet sei, gegen einen Nichtjuden mit der Thorarolle falsch zu schwören. Vgl. Resp. 71 der ersten Sammlung *ג"כ*.

⁴⁾ Vgl. *ה"ה* Resp. 1, 3, 110

war, wie aus seinem Autograph im *ספר חסד* hervorgeht¹⁾. Mit dem zweiten Teile des *חשון ספר*, der sich nur auf den ersten Teil des Schulchan Aruch bezieht und den er 1815 veröffentlicht, bringt er ein neues System in die Anordnung der Responsen; er ordnet sie nämlich nach der Reihenfolge des Schulchan Aruch an, so dass man ohne Suchen die zu jedem Abschnitt des Schulchan Aruch gehörigen Responsen findet. Zwischen die Responsen streut er seine Randbemerkungen und Ergänzungen zum Schulchan Aruch in derselben Reihenfolge ein, so dass uns z. B. der zweite Band des *חשון ספר* alles mitteilt, was er über den ersten Teil des Schulchan Aruch zu sagen hat. Ebenso verfährt er bei der Veröffentlichung des dritten Teiles des *חשון ספר* 1820, der in ebenso trefflicher Anordnung Responsen und Ergänzungen zum Jore Dea enthält. Den Schluss des dritten Bandes bildet *מאמרים פני ענין*, eine Sammlung einiger Responsen aus dem Gebiete der anderen Teile des Schulchan Aruch.

R. Eleasar, der gewöhnt war, leicht zu schaffen, wurde durch Krankheit und zunehmendes Alter und eine wohl durch seine physisch und geistig ausserordentlich anstrengende Vielbeschäftigung entstandene Nervosität in seiner Lieblingstätigkeit, im Lehren und Lernen, speziell im Beantworten der aus aller Welt an ihn gerichteten Fragen sehr behindert; besonders vom Jahre 1809 ab häufen sich seine Klagen über sein Unvermögen, allen Wünschen gerecht zu werden²⁾.

In dieser Zeit gab er es auch auf, wie früher häufig in den einzelnen Synagogen Deraschoth zu halten, er behielt nur noch die Gepdogenheit, dreimal im Jahre zu sprechen, am 1. Selichoth-Tage in der Neuschul, am Jom Kippur in der Klaus und am 10. Ab in

¹⁾ Mitgeteilt von S. J. Halberstam in *Berliners Magazin* 1872 S. 174 und bei Duckesz *חשון ספר* S. 40 und XXIII.

²⁾ Vgl. die diesbezüglichen, sehr beweglichen Klagen in den Responsen 28, 43, 72, 212, 213, 245, 275, 284 (er müsste 10 Hände und statt eines Mundes 100 haben, sollte er alle Anfragen beantworten), 285, 313 (er muss sich die Minuten zum Schreiben abstehlen), 358 (Ehefähigkeitszeugnisse, Bestätigungen über Kenntnisse der Religion etc. rauben seine ganze Zeit), 379, 413 (die Aerzte gehen bei ihm ein und aus, der Erfolg der Teplitzer Kur sei in einigen Tagen geschwunden).

der Meiselschul. Von diesen Deraschoth liess er sich aber auch durch nichts abhalten¹⁾).

Noch einige Worte über sein gemeinnütziges Wirken. Er war lange Zeit, bis zu seiner Aufnahme in das Frankelsche Beth-Hamidrasch, eines der massgebenden Mitglieder der Klaussynagoge²⁾, wo er auch als geschätzter Baal Tefilla an den hohen Feiertagen fungierte. Er war seiner Familientradition gemäss eines der eifrigsten Mitglieder der Prager Chewra Kaddischa, deren Ausschuss und Vorstand er viele Jahre hindurch bis zu seinem Tode angehörte³⁾. Er empfing jeden Bittsteller freundlich, half, wo er konnte, mit Rat und Tat und pochte häufig im Interesse seiner Schützlinge an die Türen der Wohlhabenden; gar vielen half er, wenn es sich um Intervention bei Behörden, um Zensurschwierigkeiten oder Ausstellung von Zeugnissen handelte, durch seine gewichtigen Empfehlungsschreiben an Karolus Fischer. Als er gelegentlich seiner alljährlichen Reisen nach Teplitz das Elend der von weit und breit herbeiströmenden kranken Glaubensgenossen, für die mangels Geld nicht genügend gesorgt werden konnte, erkannte (die Teplitzer israelitischen Wohltätigkeitsinstitute waren ausschliesslich auf die Spenden wohlhabender Kurgäste und Teplitzer Gemeindemitglieder angewiesen), da organisierte er mit Erlaubnis der k. k. Stadthauptmannschaft Prag alljährliche Sammlungen für die Teplitzer armen israelitischen Kurgäste, zu denen die Judenschaft durch die k. Kreisämter aufgefordert wurden und deren Ergebnis dann im Wege der Prager Juden-Steuer-Gefälldsdirektion dem Vorsteher der jüdischen Gemeinde Teplitz überwiesen wurden⁴⁾).

Was Wunder wenn die unerwartete⁵⁾ Nachricht von der

¹⁾ Vgl. 'ע וְהָיָה לְךָ כִּי תִּשָּׁאָה, wo er zu Beginn erwähnt, dass er wochenlang infolge eines Unfalles nicht habe gehen können, aber jetzt durch die Gnade Gottes doch im Stande sei, seiner mehr als 40jährigen Gepflogenheit zu entsprechen.

²⁾ Vgl. ח"ב ח"ב Nr. 232.

³⁾ Nachrichten darüber in den Handschriften des Archives der Prager פְּהַל מְהִימָה 'ע und חֶסֶד וְאֱמֶת 'ע.

⁴⁾ Ausführlich mitgeteilt (auch die Zuschrift der Prager Stadthauptmannschaft vom Jahre 1817) bei Spitz חֶסֶד וְאֱמֶת, S. 28.

⁵⁾ Wenige Wochen vorher hatte er noch anlässlich der Erkrankung des Kaisers Franz Gebete für die Genesung des Herrschers abgefasst und einige

schweren Erkrankung und der bevorstehenden Auflösung dieses Mannes, die am Rüsttag des Pessachfestes 5586 die Judenstadt durcheilte, überall Schmerz und Wehklage hervorrief. In allen Synagogen wurden Gebete für seine Genesung verrichtet; die Chewra Kaddischa liess ihre thorakundigen Altmänner in Gruppen von je 12, die alle zwei Stunden wechselten, Tag und Nacht hindurch an der Stätte der Wirksamkeit R. Eleasars im Frankelschen בית המדרש Gebete verrichten¹⁾. Alles vergeblich; am 6. Tage des Pessachfestes gegen Mittag starb R. Eleasar und am 7. Pessachtage wurde er unter ganz besonders feierlichem Zeremoniell zu Grabe getragen²⁾. Mehr als 6000 Juden folgten dem Sarge; überall wurde er betrauert und gar viele seiner Schüler und Freunde hielten ihm in Prag und in ganz Böhmen Nachrufe³⁾. Sein Testament enthielt den Wunsch, dass nur diejenigen ihm Trauerreden halten sollten, die ihn zu Lebzeiten geliebt hätten, dass nur die sich mit seinem entseelten Körper befassen sollten, die ihm zu Lebzeiten freundlich gesinnt waren, und endlich, dass er an der Seite seiner ersten Gattin beerdigt werde.

Sein Grabdenkmal auf dem alten Friedhofe in Wolschan bei Prag hat die in Prag seit urdenklichen Zeiten für besonders hervorragende Männer übliche Form des Sarkophags, der für die Inschrift mehr Raum bietet. Die Steine am oberen und unteren Grabende tragen die Inschrift, die er sich selbst vorgeschrieben⁴⁾,

Tage vorher anlässlich der Genesung des Kaisers eigene Dankgebete beim öffentlichen Gottesdienste abhalten lassen.

¹⁾ Bericht darüber ist erhalten im *אגרות* 12 Bl. 21 im Archiv der Prager *פ"ה*, wo alle ausserordentlichen Massnahmen mit den grossen Verdiensten begründet werden, die sich Eleasar Fleckeles um die Gemeinde im allgemeinen und, wie seine Ahnen, um die *פ"ה* im besonderen erworben hatte.

²⁾ Ähnliches Zeremoniell bei der Beerdigung des mähr.-schles. Oberlandesrabbiners Nehemias Trebitsch; vgl. Biographische Skizze und feierliches Leichenbegängnis des R. Nehemias Trebitsch von A. Schlesinger, Prag 1842.

³⁾ Sein Enkel Jomtov Spitz veröffentlichte (Prag 1826) eine Elegie *הוא נפטר*; auch Samuel Landau gehörte zu den Vielen, die Eleasar Fleckeles Trauerreden widmeten, er soll besonders die Gemeinverständlichkeit seiner Deraschoth gerühmt haben.

⁴⁾ Von der Grabschrift ist ein Bruchteil veröffentlicht in *זוהר אמת* S. 55. R. Eleasar Fleckeles, der aus Bescheidenheit, um allzu grossem Lobe zu entgehen, seine Grabschrift selbst geschrieben, erging es also nicht besser als

der vordere zudem das Symbol Israels, die Weintraube; die Seiten des Grabmals sind bedeckt mit Inschriften, in denen die Familie die kärglichen Daten, die R. Eleasar in seiner selbstverfassten Inschrift über sich gibt, erweitert:

Der vordere Stein:

בנות המצבה ולציד על המצבה אשכול ענבים
(Gemeisselte Weintraube)

בנות המצבה

מצבה הזאת אוחז לאלעזר
בן הישיש הנכבד ירא את האלדים
מרבם התורני המושלם בהרד
דוד פלעקלם ולהיה
בשבחים ותוארים ותלולים אין יתרון
לדורות לאלעזר ספרו חבורו לזכרון
עדי אסירי התקפה ישובו לבצרון
יטח ויעמוד עם ישיני הברון

Der rechtsseitige Stein:

אבינו צוה לנו לפני מותו לבלתי הסיף על דבריו אלה הכתובים
לבן הקדוש על ימין האבן הראשה, ואם עמנו כי רבה מאנה כל תהלה,
אנחנו בניו ובני משפחתו מאנה מהדרים, פן יחסנו שומע
ודור נולד כי יבוא יורשנו כי יורשנו, אי לואת הקטן הציון הלה,
לספר בציון שם אדונו ואת יקר הפארת גדולתו, אפס קצתו
תראה הקדוש, וכולו לא תראה

Der linksseitige Stein:

האיש הקדוש הזה המדת דורו ומשור דור ודור הקדוש ד' לדעה נאמן על צאן
קדשו, ועל פיו ישן קדש פראג ביה ישנה ימי היוותו ראש ביד פה, בספרו
חשובה מאחבה הפין מסעני חכמתו אפסי ארץ לדין ולהלכה
ובמלאכת הקדש הבדיל בין קדש לקדש, דבריו כאש להבה לחיוב
לב בנים אל אבותם שבשמים, הלא הם כתובים על ספרו עולת החדש וחזון למועד
ומעשה בר"א, כולם בחורים כולם אהובים, ועוד ספרים עודם כתובים, תחת אדמת
קדש הזה נפתח ספונה ושמודה, ונפשו בסוב תלין בצדור החיים צדודה.

seinem grossen Lehrer Ezechiel Landau, dem ausser der von ihm gewünschten Grabschrift noch eine inhaltsreiche gesetzt wurde. Vgl. Wachstein, Die Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien, I, S. 332.

Die Werke R. Eleasars.

I. Die gedruckten Werke R. Eleasar Fleckeles' sind folgende:

1. כלי השלח, 1. Teil des השלח, עולם החדש א' Prag 1785 8°
2. כלי השלח, 2. Teil des השלח, עולם החדש ב' עולם צמח הוא, Prag 1787 8°
3. כלי השלח, עולם החדש ג' עולם עץ הלב, Prag 1793 4°
4. חוש יקר החיים הספר על יד חיים מאסער, Prag 1795 8°
5. עולם החדש ד' אהבה הוד, Prag 1800 8°
6. שירת השוכה מאהבה הוא, Prag 1809 2°
7. ספר מלאכה הקדש א' ב' Prag 1812 2°
8. קטשרס נפש הוד נפש הוד, Prag 1812 2°
9. שירת השוכה מאהבה הוד על שיר איה, Prag 1815 2°
10. קטשרס נעשה ב' אלעזר, Prag 1818 4°
11. שירת השוכה מאהבה הוד על שיר יוד, Prag 1821 2°
12. חושבן טוב, Prag 1821 8°
13. חוקן למועד, Prag 1824 2°

II. Von druckfertigen Werken, die er hinterliess, werden erwähnt:

1. שירת השוכה מאהבה הוד על אהב חיים (vgl. וזמן אלעזר S. 37, Michael S. 229).
2. זכר עולם על מלכת אמת (vgl. Klemperer, Das Rabbinat in Prag, S. 126, וזמן אלעזר S. 37).

Völlig druckfertig scheinen auch nach der Art, wie er sie zitiert, die folgenden Werke gewesen zu sein:

3. על משנה in der Einleitung zu זמן ה' bezeichnet: משנה ב' אלעזר, aus dem Zusammenhange dort geht hervor, dass mit עולם עשר es identisch ist.
4. קטשרס עוללות, zitiert in שירת חיים ה' Resp. Nr. 306, 382, 425.

III. In seinen Werken zitiert er an vielen Stellen seine nicht veröffentlichten Deraschoth¹⁾, es seien hier nur folgende Titel genannt:

דרישת באריתא הריבא עולם ז' als עולם הובא, erwähnt z. B. in ז' עולם הובא, Auszüge daraus veröffentlicht in ז' עולם und hat Maimonides' משנה הובא zum Gegenstand,

¹⁾ Es ist hier abgesehen worden von der grossen Zahl unveröffentlichter patriotischer Reden und Gebete, über die זמן אלעזר an mehreren Stellen berichtet.

ערוא, erwähnt in Einleitung zu עיה היג und daselbst in der Trauerrede für Ezechiel Landau, soll על הלך דנים enthalten, wahrscheinlich der ursprünglich geplante Titel für שניה משונה באהבה,

ערוא, mehrfach erwähnt in עיה היג, עולה נדמה מילין דרבנן, wohl identisch mit dem grossen Werke, zitiert am Schlusse von למעד.

קנטים הדורש, dessen 1. Teil das veröffentlichte למעד bildet

מילי מעלותא בנחה ערב מילי דמכות	} alle drei wohl nur Untertitel der oben genannten, unveröffentlichten Deraschothwerke.
--	--

Es werden häufig auch seine talmudischen Novellen erwähnt, speziell genannt werden:

הדורשים על ברא מציעא, zitiert in עיה היג Bl. 61a.

על סנהדרין „ „, zitiert in עיה היג Bl. 32a.

Uausgeführt blieb wohl der Plan, die Geschichte seiner Haft zu schreiben unter dem Titel אומר ההלכות (Einleitung zu שניה חוב היא).

Ganz verfehlt ist die Annahme einzelner Autoren, R. Eleasar Fleckeles das שנה בן שנה הקים להקטא zuzuschreiben; der ganze Stil spricht dagegen; vielmehr ist Juda Jeiteles der Verfasser, wie schon Zeitlin bemerkt.

IV. Ins Deutsche übersetzt wurden:

1. seine Antwort an Karolus Fischer über die Heiligkeit des Eides unter dem Titel „Geist des Judentums“, frei bearbeitet nach dem Hebräischen von Markus Fischer, Prag 1813,
2. seine Rede anlässlich des Geburtstagsfestes Franz I. gehalten auf dem jüdischen Rathause in Prag, unter dem Titel „Ein Wort an meine Mitbrüder“ von Juda Jeiteles, Prag 1807,
3. seine patriotische Rede in der Meiselsynagoge am 25. April 1821 (בבשר ביום א') unter dem Titel „Heilverkündungspredigt“, von seinem Enkel Jonas J. Spitz, Prag 1821,
4. seine patriotische Rede in der Klaussynagoge 1821 (בבשר ביום ב') unter dem Titel: Predigt . . . gehalten . . . von Eleasar Fleckeles . . . Aus dem Hebräischen übersetzt von Markus Fischer, Prag 1821,

5. seine Rede, gehalten in der Neuschul in Prag am 1. Selichoth-Tage 5577, (aus *תנן למען*) stark gekürzt bei Winter und Wünsche II, S. 579.

Ich weiss nicht, ob diese Aufzählung vollständig ist, da die bibliographischen Behelfe versagen und ich einzig und allein auf die Darstellung Spitz' in *תנן אלעזר* angewiesen bin.
